

Verdeeld en Verenigd; de Boerenrepublieken van Zuid-Afrika

Afrikaner nationalisme en de stichting van Boerenrepublieken in Zuid-Afrika in de 19e eeuw

Armand Frijns - 1247182
1-12-2017
Universiteit Leiden
Anne Marieke van der Wal
Geschiedenis Masterscriptie

Inhoudsopgave;

<i>Inhoud</i>	Pagina
<u>Inleiding;</u>	3
<u>Hoofdstuk 1; Literatuurstudie en het Afrikaner nationalisme;</u>	8-15
Afrikaner Nationalisme	8
Grote Trek & de Voortrekkers	14
<u>Hoofdstuk 2; Voortrekkers en de kleine Boerenrepublieken;</u>	16-31
Graaff-Reinet & Swellendam (1795-1796)	16
Zoutpansberg (1836-1837)	17
Winburg (1836-1846)	18
Potchefstroom (1838-1844)	19
Republiek Natalia (1839-1843)	20
Republiek Winburg-Potchefstroom (1844-1848)	21
Republiek Kliprivier (1847-1848)	22
Oranjeriviersoevereiniteit (1848-1854)	22
Republiek Zoutpansberg (1849-1858)	23
Republiek Utrecht (1852-1858)	24
Republiek Lydenburg (1856-1858)	25
Republiek Stellaland (1882-1883)	26
Republiek Goosen (1882-1883)	26
Verenigde Staten van Stellaland (1883-1885)	27
Nieuwe Republiek (1884-1888)	28
Republiek van Upingtonia (1885-1887)	29
Klein Vrystaat (1886-1891)	30
<u>Hoofdstuk 3; tussen Boer en Brit; de Griekwastaten;</u>	32-36
West-Griekwaland (1790-1871)	33
Klipfort Republic (1870-1871)	34
Adam Koksland (1825-1861)	34
Oost-Griekwaland (1862-1879)	35
<u>Hoofdstuk 4; Vereniging en Boerenoorlogen; de Zuid-Afrikaansche Republiek en de Oranje-Vrijstaat;</u>	37-48
Zuid-Afrikaansche Republiek (1852-1877/1881-1902)	37
Oranje-Vrijstaat (1854-1902)	43
Verstandhouding Zuid-Afrikaansche Republiek & Oranje-Vrijstaat (1854-1902)	44
<u>Conclusie;</u>	49
<u>Literatuurlijst;</u>	52
<u>Bijlages;</u>	57-59
Bijlage 1; Kaart van Zoutpansberg (1897)	57
Bijlage 2; Kaart van Stellaland (1885)	58
Bijlage 3; Kaart van Zuid-Afrika (1885)	59

Inleiding;

*'What young nation can boast a more romantic history, one of more far-reaching human interest? Color, incident, tragedy and comedy, defeat and victory, joy and sorrow... our early history is full of the most gripping human interest. If only we had the pen of Greeks, what a literary contribution should we make to our future treasures! There is gold not only in our earth, but still more in our history.'*¹

Met deze woorden onthulde Jan Smuts, politicus, staatsman, filosoof, medeoprichter van de *Declaration of Human Rights* van de Verenigde Naties, wereldburger en Afrikaner, een monument in 1949 om de *Grote Trek* te herdenken. Tijdens de Grote Trek, die plaatsvond tussen 1830 en 1840, verlieten duizenden Afrikaners hun woongebied in de Kaap en trokken de nog onontdekte binnenlanden van Zuid-Afrika binnen. Hier zouden vervolgens deze Afrikaners meer dan twintig Boerenrepublieken stichten, die op hun eigen manier de geschiedenis van Zuid-Afrika vorm zouden beïnvloeden. De geschiedenis van deze Afrikaners, ook wel bekend als de Boeren, was al enkele eeuwen eerder begonnen toen de Nederlandse Verenigd Oost-Indische Compagnie (VOC) zich vestigde aan de Kaap de Goede Hoop. Hier zouden zowel soldaten als zeelieden die in dienst waren van de VOC zich vestigen en uiteindelijk vrije *burghers* van de Kaap worden. Deze eerste kolonisten in de Kaap waren een van de eerste kolonisten die alle connecties met hun familie in Europa zouden afkappen of verliezen na verloop van tijd, en die hun nieuwe land als hun eigen zou gaan beschouwen.² De eerste van deze Afrikaners vonden zichzelf ergens tussen kolonisten en gekoloniseerden. Ze vielen onder de wetgeving en leiderschap van de Compagnie, maar waren zelf ook kolonisten die het land verder verkenden en bewerkten en zelf hun eigen slaven hielden. Samen met deze slaven creëerden de Afrikaners een eigen variant van de Nederlandse taal, het Afrikaans, een van de beste voorbeelden van multiraciale prestaties van de nieuwe kolonie, volgens de gerenommeerde Afrikaner historicus Hermann Giliomee.³

Na de Napoleontische oorlogen, waarin Nederland tijdelijk de controle over de Kaap had moeten afstaan aan de Britten, zou de Kaapkolonie uiteindelijk officieel worden overgedragen aan Groot-Brittannië in 1806, hetgeen resulteerde in het feit dat de Afrikaners onderdanen van de Britse

---

¹ Hermann Giliomee, *The Afrikaners; A Biography of a People*, (Londen 2011), pp. xiii.

² J. Stuart, *De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika*, (Amsterdam 1854), pp. 12-13.

³ Hermann Giliomee, *The Afrikaners; A Biography of a People*, pp. xiv.

kroon werden.⁴ Onder het Brits gezag zou er veel veranderen voor de Afrikaners. Voorheen had de VOC geen streng gezag uitgeoefend over de inwoners van de Kaap, maar de Britten voerden een streng koloniaal gezag in. In de periode die zou volgen op de overgang van de Kaap naar Brits gezag werden niet alleen de Afrikaanse (Nederlandse) taal verboden in openbare ambten en in de rechtspraak. Uiteindelijk zou de invoer van de *'gelykstelling'*, een proces waarbij de slaven in de Kaapkolonie gelijken werden van de Afrikaners, de druppel zijn voor de Afrikaners. In de periode tussen 1830 en 1840 zouden meer dan 10.000 Afrikaners de Kaap verlaten in een vredesvolle opstand tegen de Britten die bekend zou worden als de Grote Trek. Deze *trekkers* vestigden zich in de binnenlanden van Zuid-Afrika, alwaar zij meer dan twintig verschillende, onafhankelijke Boerenrepublieken vormden. De twee bekendste republieken, de *Zuid-Afrikaansche Republiek* (ook bekend als de Transvaal) en Oranje-Vrijstaat werden internationaal erkend, maar er waren veel meer kleinere, minder bekende Boerenrepublieken, waarvan de meeste de canon van de wereldgeschiedenis niet hebben gehaald.

Toen ik het bestaan van de *Nieuwe Republiek* ontdekte in januari 2017, een van de eerdergenoemde kleinere Boerenrepublieken, was mijn interesse gewekt. Niet alleen was dit een onderwerp waar ik vrijwel niets vanaf wist, het was tevens een onderwerp waarover niet veel geschreven was in de geschiedschrijving van Zuid-Afrika. Voor mijn bachelor scriptie deed ik al onderzoek over Zuid-Afrika, door het leven van Herman J. Coster als luitenant in het Hollanderkorps, een voormalig student aan de Universiteit Leiden die uiteindelijk een *staatsprocureur* (adviseur van de president) in Transvaal zou worden.⁵ Tijdens dit onderzoek nam mijn fascinatie voor de geschiedenis van Zuid-Afrika en vooral van de Boeren toe. Het idee om meer onderzoek te doen naar de geschiedenis van dit diverse land was dan ook snel gemaakt toen ik een onderwerp voor mijn masterscriptie moest opperen. Uiteindelijk zou dit idee gekoppeld worden aan het Afrikaner nationalisme, hetgeen zich zou uiten in de wens voor onafhankelijkheid van de Boeren.

Over Oranje-Vrijstaat en Transvaal zijn veel werken geschreven, maar wat ik ontdekte tijdens dit onderzoek was dat over de kleinere Boerenrepublieken slechts sporadisch wordt geschreven. Dit motiveerde mij om een overzichtelijk en uitgebreid onderzoek te beginnen, waarbij ik over deze verschillende, voornamelijk onbekende Boerenrepublieken zou schrijven. Het idee van een Afrikaanse nationaliteit, geuit in de oprichting van deze verschillende Boerenrepublieken en hun uiteindelijke annexatie door een van de omliggende landen, is een apart fenomeen in het rumoerige en uitgestrekte Zuid-Afrika. Aangezien dit nationalisme een grote rol zou spelen en goed samenging met het

---

⁴ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, (Londen 1918), pp. 3-19.

⁵ Armand Frijs, *Het Hollanderkorps; Een case-study aan de hand van Herman J. Coster*, (Leiden 2016).

onderzoek naar de verschillende Boerenrepublieken, zou dit deel worden van mijn onderzoek. Zodoende zal dan ook in dit onderzoek het idee van het Afrikaner nationalisme, hetgeen gepaard zal gaan met de oprichting van verschillende Boerenrepublieken, centraal staan en als een rode draad door het onderzoek leiden. De hoofdvraag voor dit onderzoek is dan ook wat de rol van Afrikaner nationalisme zou zijn bij de oprichting van de Boerenrepublieken die opgericht zouden worden in het Zuid-Afrika van de 19^e eeuw. Ik kijk hierbij allereerst naar de achtergrond en het begin van de Grote Trek, door de motieven voor het vertrek van de Afrikaners uit de Kaapkolonie te onderzoeken. Verder zullen de redenen achter het trekken door Zuid-Afrika en de geschiedenis van de verschillende Boerenrepublieken uitvoerig worden beschreven. Zo is een van de doelen van dit onderzoek dan ook om een uitgebreide geschiedenis en beschrijving te geven van alle Boerenrepublieken als ook de Griekwastaten. Deze laatste staten zijn uniek in hun eigen zin, voornamelijk omdat deze staten gesticht werden door gekleurde Afrikanen, waardoor zij een eigen positie verkregen tussen de Britten en de Boeren. Deze Griekwastaten zouden een goed voorbeeld voor een onderwerp zijn voor een mogelijk vervolgonderzoek.

Aan het begin van dit onderzoek begon ik met het zoeken naar verschillende bronnen die schreven over de verschillende Boerenrepublieken. Verreweg de meeste bronnen die ik tegenkwam en gebruikt heb waren te vinden in het Zuid-Afrika Huis in Amsterdam, waar een archief over Zuid-Afrika te vinden is. Hier heb ik door bijna 50 jaar aan Lokale Wetten van de Zuid-Afrikaansche Republiek doorgewerkt, waarbij ik meerdere referenties vond over de annexatie, de integratie en de erkenning van deze onafhankelijke Boerenrepublieken binnen de Zuid-Afrikaansche Republiek. Dit zou een standaard fenomeen worden voor deze republieken. Veel Boerenrepublieken zochten vereniging met de sterkere Boerenrepubliek van de Zuid-Afrikaansche Republiek wanneer de druk van de Britten toenam gedurende de 19^e eeuw. Andere Boerenrepublieken zouden bezwijken onder de druk van Groot-Brittannië of ten onder gaan in een gewapend conflict met de Britten, hetgeen zou resulteren in annexatie door de laatste. Naast deze archiefstukken heb ik de nodige literatuur over verdragen en traktaten weten te vinden in de verzameling van Eybers.⁶ In zijn werk heeft hij namelijk constitutionele stukken vervaardigd in zowel Groot-Brittannië als in Zuid-Afrika zelf verzameld, met onderwerpen die de gehele 19^e en 20^e eeuw omvatten. Deze verzameling gaf veel data die belangrijk zou zijn voor dit onderzoek.

Wanneer men kijkt naar de historiografie en het historisch debat ben ik van mening dat dit onderzoek veel zal bijdragen aan dit nog relatief onbeschreven gebied. Weliswaar is er veel geschreven over de Boerenrepublieken van de Zuid-Afrikaansche Republiek en de Oranje-Vrijstaat, over de kleinere Republieken was ik in ieder geval niet in staat een werk te vinden waarin zij allen beschreven

---

⁶ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History*.

worden. Zo zal dit onderzoek vernieuwend zijn in de zin dat dit voor het eerst de geschiedenis van de Voortrekkers en alle Boerenrepublieken bundelt, en verder de rol van het Afrikaner nationalisme bij het oprichten van deze staten bespreekt en nader bekijkt. Uiteindelijk zal ik ook kijken naar hoe het politieke toneel van Zuid-Afrika beïnvloedt zou worden door de oprichting van deze Boerenrepublieken. Door de hoofdstukken heen werk ik dan ook naar de conclusie toe dat de Boerenoorlogen een logische uitkomst zouden zijn voor de gebeurtenissen die samengaan met de verschillende Boerenrepublieken die Zuid-Afrika rijk was gedurende de 19^e eeuw.

In het eerste hoofdstuk zal ik aandacht besteden aan de literatuur die het onderwerp van het Afrikaner nationalisme bespreken. Zowel auteurs die stellen dat de oorsprong van het nationalisme te vinden is in de Grote Trek en wellicht daarvoor als auteurs die juist stellen dat het nationalisme pas in de 20^e eeuw opkomt zullen besproken worden en tegenover elkaar worden uiteengezet. Deze vorm van nationalisme is van belang voor de rest van het onderzoek, voornamelijk om te begrijpen waarom de Afrikaners niet alleen de Kaap massaal verlieten in de 19^e eeuw, maar ook waarom zij Republieken stichtten en zich uiteindelijk zouden verenigen in een van de twee grotere Boerenrepublieken. De immers aanwezige wens van onafhankelijkheid speelde een grote rol in de geschiedenis van de Afrikaners, zoals in latere hoofdstukken ook uitvoerig beschreven zal worden. Tevens zal ik in dit hoofdstuk kijken naar deze motivatie en redenen achter de Grote Trek en de drang van de Afrikaner zich te vestigen in nog onbekend gebied.

Het tweede hoofdstuk zal hierop aansluiten door alle gestichte Boerenrepublieken te bekijken en hun geschiedenis te beschrijven. Van de eerste nederzettingen en Republieken van Graaff-Reinet en Swellendam tot de Nieuwe Republiek en de Republiek van Klein Vrystaat zullen alle Boerenrepublieken behandeld worden. Per Republiek zal de geschiedenis van oprichting tot annexatie of opheffing worden besproken, waarbij ook de contacten of conflicten met inheemse stammen van Zuid-Afrika niet alleen een grote rol zouden spelen, als ook besproken zullen worden. Ook zal ik kijken naar de verschillen en de rol van de Voortrekkers bij de stichting van deze verschillende Republieken. Zo zullen namen als Potgieter en Pretorius vaker terugkomen, en hun rol als belangrijke personen voor de geschiedenis van de Boeren duidelijk worden gemaakt. De rol van Groot-Brittannië en vanaf 1852 de Zuid-Afrikaansche Republiek op deze kleinere Republieken zal ook worden beschreven, deze rol was immers belangrijk voor het bestaan en de annexatie van veel van deze Republieken.

In hoofdstuk drie zal ik aandacht besteden aan de Republieken die gesticht werden in Zuid-Afrika door de Griekwa. De Griekwa, een bevolkingsgroep van Zuid-Afrika van gemengde afkomst, stonden op goede voet met zowel de Britten als de Boeren, maar vestigden zich in hun eigen gemeenschappen. In een geschiedenis over de Voortrekkers, Boerenrepublieken en Afrikaners kan deze groepering niet vergeten worden. De rol van deze staten zou niet gering zijn en uiteindelijk ook

belangrijk zijn voor de staatsontwikkeling van de Oranje-Vrijstaat. Republieken als die van Adam Koksland en de West/Oost-Griekwastaten worden meegenomen in de beschrijving van de geschiedenis van de Republieken die Zuid-Afrika rijk was.

Uiteindelijk zal ik in hoofdstuk 4 de twee grote Boerenrepublieken van de Zuid-Afrikaansche Republiek en Oranje-Vrijstaat behandelen. Deze Republieken hadden de meeste invloed op de geschiedenis van Zuid-Afrika, vooral door de Boerenoorlogen die zij voerden met Groot-Brittannië. De individuele ontstaansgeschiedenissen van beide Republieken als hun ontwikkeling tot rijke staten zal beschreven worden. Ook de Eerste Boerenoorlog, waarin de Zuid-Afrikaansche Republiek zich vrij vocht van het Britse gezag, zal besproken worden. Immers was de uitkomst van deze oorlog bepalend voor de toekomst van de Boerenrepublieken. De rol van figuren als staatspresident Pretorius, Burgers en Kruger, die niet gering zou zijn, wordt ook in de geschiedenis van beide staten behandeld. Ten slotte zal het derde deel van dit hoofdstuk gaan over de onderlinge verstandhouding en samenwerking van deze twee Boerenrepublieken.

Als afsluiting zal ik in de conclusie bespreken hoe het Afrikaner nationalisme terug te vinden is in de stichting en de geschiedenis van de vele Boerenrepublieken. Ik verklaar verder waarom het belangrijk was voor de Afrikaners om deze Republieken te stichten en wat de rol van de verschillende Republieken, als deze er was, in toeloop naar de Boerenoorlogen van belang was. Uiteindelijk zal ik antwoord geven op de hoofdvraag wat de rol van het Afrikaner nationalisme zou zijn op de oprichting van de Boerenrepublieken. De conclusie zal dienen als een duidelijk overzicht van de verschillende hoofdstukken.

Na de conclusie is er een overzichtelijke literatuurlijst te vinden. Naast de nodige werken over het onderwerp en de stukken uit het Zuid-Afrika Huis te Amsterdam heb ik nog enkele sites gebruikt die meer vertelden over de geschiedenis van bepaalde steden of Boerenrepublieken. Ook zijn in de bijlages enkele kaarten te vinden die een beter beeld geven van de Republieken en hun ligging in Zuid-Afrika. Deze bijlages voegen niks toe aan de inhoud van de hoofdstuk, maar bieden eerder een beeld voor de lezer bij het plaatsen van de Republieken in Zuid-Afrika.

Hoofdstuk 1; Literatuurstudie en het Afrikaner nationalisme;

- Afrikaner Nationalisme

Het begrip 'Afrikaner nationalisme' vindt zijn oorsprong in de Grote Trek die plaatsvond na de inname van de Kaapkolonie door Groot-Brittannië. Naast de drang van de blanke Zuid-Afrikanen om te ontkomen aan het Britse gezag, was het ook de voorliefde om hun eigen land te stichten in de binnenlanden van Zuid-Afrika dat hen zou aanzetten de Kaapkolonie te verlaten. Verder streefden deze Voortrekkers, ook bekend als Boeren, naar het behoud van hun eigen cultuur en Nederlandse taal. In de republieken die gesticht zouden worden in de binnenlanden van Zuid-Afrika zou dan ook de cultuur van de Boeren, de Nederlandse taal en het geloof (Nederlands gereformeerd) inderdaad blijven voortbestaan en worden geïnstitutionaliseerd.⁷ Een van de eerste verwijzingen naar het Afrikaner nationalisme komt van Stephen Du Toit van de Nederlands Gereformeerde Kerk gesitueerd in Zuid-Afrika, tevens een van de oprichters van de *Broederbond*, alsook de schrijver van het nieuwsblad *Die Afrikaanse Patriot*.⁸ Waar Du Toit erkent dat de oorsprong van het Afrikaner nationalisme te vinden is in de Grote Trek, geeft hij verder aan dat het nationalisme, gepaard met een heftigere anti-Britse houding versterkt werden als gevolg van de Tweede Boerenoorlog van 1899-1902. Belangrijk om te weten is dat het begrip 'Afrikaner' pas veel gebruikt zou worden gedurende de 20^e eeuw. In de voorgaande eeuw waren Afrikaners nog veel verdeeld en versplinterd als gevolg van de Grote Trek. Pas na de annexatie van de Boerenrepublieken door Groot-Brittannië zou deze term door de Britten worden overgenomen en gebruikt worden.⁹

Religie speelde een grote rol binnen de ontwikkeling van het Afrikaner nationalisme en later de ideologie van de Apartheid. De Nederlands Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika (ook wel bekend als de *Gereformeerde Kerke van Zuid-Afrika* of de "*Dopper Kerke*") was gedurende de 18^e eeuw verwickeld in een continue strijd met modernisme en moderniteit. De kerk zou zich uiteindelijk schuilen achter de conservatieve blik van Abraham Kuyper. Kuyper stelde dat God's autoriteit over verschillende delen van creatie van groot belang waren. Een voorbeeld hiervan zouden historische naties zijn, die zowel gepreserveerd en verdedigd moesten worden tegen het liberalisme en revolutionaire ideeën.¹⁰ Verder verwierp Kuyper de Verlichting en daaraan gekoppeld de nadruk op menselijke rationaliteit, individualiteit en gedachten die hadden geleid tot de idealen van vrijheid,

---

⁷ J. Stuart, *De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika*, pp. 27.

⁸ Robert Ross, *South Africa and South Africans: Nationality, Belonging, Citizenship*, uit: Cambridge; History of South Africa, (Cambridge 2011), pp. 29.

⁹ Ibidem, pp. 32.

¹⁰ Desmond J. Clark; J.D. Fage; Roland Anthony Oliver; A.D. Roberts, *The Cambridge History of Africa*, (Cambridge 1975), pp. 564-565.

gelijkheid en broederschap van de Franse Revolutie. In zijn denkbeeld gingen al deze ideeën tegen Gods autoriteit. Naast dat deze denkwijze nageleefd werd door de Gereformeerde kerk van Zuid-Afrika heerste er ook het idee dat de Afrikaner geschiedenis een re-interpretatie was van een Christelijk-nationalistisch erfgoed. Dit idee had als gevolg dat de Afrikaner republieken als Christelijke samenlevingen een goddelijk recht had om zelfstandig te blijven en omringende “heidense” staten te regeren, een idee dat in voorgaande eeuwen vaker terug zou komen in koloniale staten, overal op de wereld, stelt Saul Dubrow, specialist op het gebied van Afrikaner nationalisme.¹¹ Paul Kruger, 5^e staatspresident van de Zuid-Afrikaansche Republiek in de periode 1883-1900, tevens lid van de Doppekirk, zou zelfs verwijzen naar de “*heilige geschiedenis*” met het “*volk*” als het uitverkoren volk, waar de Grote Trek gezien werd als de *Exodus* van het Britse gezag in de Kaap naar het Beloofde land van de Boerenrepublieken.¹² Het idee achter het *Afrikaner Volk* was gericht op vereniging van de Afrikaners op basis van ras en taal. Het ‘volk’ als een staat werd als belangrijker gezien dan een Afrikaners’ economische of sociale positie in de samenleving.¹³

Er zijn een aantal redenen te noemen die direct of indirect het gevoel van een Afrikaner nationalisme door de eeuwen heen zouden versterken. Zoals Giliomee stelt zouden de eerste West-Europese immigranten in de Kaapkolonie, gesticht door de Nederlandse *Vereenigd Oost-Indische Compagnie*, een van de eerste kolonisten zijn die hun maatschappelijke bonden met hun moederland zouden verbreken.¹⁴ Niet alleen zouden deze kolonisten het land daadwerkelijk hun eigen maken, zij zouden hun eigen cultuur ontwikkelen in de Kaapkolonie, waarbij veel aspecten naar Nederlands voorbeeld vormgegeven zouden worden, zoals de Gereformeerde Kerk en de taal. De kolonisten die verder dan de eerste heuvelruggen woonden in de binnenlanden van Zuid-Afrika, waren grotendeels op zichzelf toegewezen. Door de afwezigheid van een staand koloniaal leger werden er militia’s gevormd. Uiteindelijk zouden door deze kolonisten, de eerste Boeren, samen met slaven en deels vrije arbeidskrachten de Nederlandse taal zich in Zuid-Afrika ontwikkelen tot het Afrikaans. Toen in 1806 de Britten de controle kregen over de Kaapkolonie, vertrokken veel Afrikaners (zoals ze nu genoemd zouden worden) uit de Kaap. Er waren verschillende redenen voor de Boeren waarom zij alsminder met het Britse gezag hadden. Allereerst beviel hen de onderwerping aan een buitenlands gouvernement niet, voorheen was dit nog (indirect) het Nederlandse of V.O.C.-gezag geweest.¹⁵ De

---

¹¹ Saul Dubrow, *Afrikaner Nationalism, Apartheid and the Conceptualization of “Race”*, *The Journal of African History*, no. 33, (1992), pp. 209-237.

¹² John De Gruchy & Martin Prozesky, *Living Faiths in South Africa*, (1995), pp. 27-55.

¹³ *Ibidem*, p. 67.

¹⁴ Hermann Giliomee, *The Afrikaners, Biography of a People*, pp. xiv.

¹⁵ George McCall Theal, *History of the emigrant Boers in South Africa: or the wanderings and wars of the emigrant farmers from their leaving the Cape Colony to the acknowledgment of their independence by Great Britain*, (Londen 1888), pp. 79.

gebeurtenissen die in 1815 en 1816 zouden plaatsvinden bij Slachtersnek (Afr. *Slagtersnek*) legde zodoende dan ook definitief de negatieve en vijandige houding van de Boeren tegenover de Britten vast. Bij Slachtersnek zou een opstand van Afrikaners die aan de grens van de Kaapkolonie woonachtig waren hardhandig worden neergeslagen, hetgeen volgens sommigen resulteerde in de directe motivatie voor de Grote Trek.¹⁶ Een andere motivator voor de Grote Trek is te vinden in de grote invloed van het Londens Zendingsgenootschap, nu aanwezig in de Britse Kaapkolonie, bij het Britse gezag. Deze groepering zou door de Boeren gezien worden als de grootste politieke bedreiging, doordat zij even als de Boeren een grote meerderheid binnen de Kaap zouden vormen. Zij waren echter op hand van de Britten en steunden het Brits gezag.¹⁷ Ook het behoud van hun eigen Afrikaner cultuur en taal, was een motief voor het vertrek uit de Kaapkolonie. Dit werd des te meer tegengewerkt door het Brits gezag, toen er in 1822 een verbod op het gebruik van het Afrikaans in het openbare ambt en het gerechtshof. Verder zou een andere motivatie voor de Boeren de *gelykstelling* (Ned. gelijkstelling) zijn, een regeling waarbij zwarte bewoners van de Kaap op gelijke voet zouden komen te staan als de blanke Boeren.¹⁸ Desalniettemin zou dit worden doorgevoerd in 1828, toen de Britten de Khoikhoi gelijkstelden aan de Boeren. Verder zou in 1834 de vrijverklaring van slaven van Boeren worden uitgeroepen, met daartegenover geen dekkende vergoeding voor de Boeren, aldus van Jaarsveld.¹⁹ Ten slotte stelt J. Stuart dat de expansiedrift van het Britse gezag als gevolg zou hebben dat er meerdere grensoorlogen inheemse stammen, vooral de Xhosa, zouden plaatsvinden.²⁰ Deze stammen waren ook vijandig tegenover de Boeren, die zo bij deze conflicten betrokken werden. Toen in 1835 middels de Grote Trek massaal duizenden Boeren de Kaap verlieten om hun eigen staten te creëren, wist Piet Retief, een van de eerste leiders van een groep Voortrekkers de situatie passend te omschrijven:

“Wij verklaren plechtig dat wij deze kolonie verlaten met de begeerte, om een rustiger leven te leiden dan wij hier geleid hebben. Wij zullen geen volk lastigvallen en niemand het geringste eigendom ontnemen; maar als wij aangevallen worden, zullen wij ons ten volle gerechtvaardigd achten om onszelf en ons eigendom tot het uiterste te verdedigen tegen enige vijand. Wij verlaten de kolonie met de volledige zekerheid dat de Engelse regering ons niets meer te bieden heeft en ons zonder verdere bemoeienis zal toelaten om ons in de toekomst zelf te besturen.

---

¹⁶ Frans Lion Cachet, *De worstelstrijd der Transvalers: aan het Volk van Nederland verhaald*, (Amsterdam 1882), pp. 50.

¹⁷ J. Stuart, *De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika*, pp. 40.

¹⁸ Martin Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, (Amsterdam 2012), pp. 59.

¹⁹ Floris Albertus van Jaarsveld, *The awakening of Afrikaner nationalism, 1868-1881*, (Cape Town 1961), pp. 35.

²⁰ J. Stuart, *De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika*, pp. 42.

Wij vertrekken nu uit ons vruchtbare geboorteland, waar wij enorme schade hebben geleden en voortdurend hebben blootgestaan aan ergernis, om ons te gaan vestigen in een woest en gevaarlijk gebied; maar wij gaan met een vast vertrouwen op een alziende, rechtvaardige en genadige God, die wij altijd zullen vrezen en in alle nederigheid zullen proberen te gehoorzamen.”²¹

De republieken die gevormd zouden worden in Zuid-Afrika maakten het mogelijk voor de Boeren om zich te onthouden van het Britse gezag. De dreigende houding van het Brits koloniaal rijk nam gedurende de 19^e eeuw echter toe, en diens steeds verdere uitbreiding van grondgebied in Zuid-Afrika zorgden er op den duur voor dat veel Boerenrepublieken zich genoodzaakt zagen zich aan te sluiten bij andere, grotere, Boerenrepublieken, waarvan niet alleen enkelen internationaal erkend waren maar die zich ook sterker konden opstellen tegenover de Britse dreiging. De situatie in Zuid-Afrika escaleerde pas echt toen gedurende de jaren 1880 goud werd ontdekt in de Witwatersrand in de Zuid-Afrikaansche Republiek, waardoor er een nog niet eerder meegemaakte migratie naar Zuid-Afrika op gang zou worden gezet. Niet alleen Britten, als ook andere Europese (voormalige) kolonisten trokken naar Zuid-Afrika en de Boerenrepublieken om hun geluk op te zoeken. Dit zorgde voor een argwanende houding van de Boeren tegenover deze *uitlanders*, een benaming die gegeven werd aan niet-Boeren en Afrikaners. In 1877 annexeerde Groot-Brittannië de Zuid-Afrikaansche Republiek, hetgeen bevochten zou worden door de Boeren tijdens de Eerste Boerenoorlog (1880-1881). Deze annexatie had meerdere gevolgen. Allereerst leidde de annexatie tot een geheel vernieuwd besef van grief, de Boeren zagen een gelijke situatie ontstaan als de situatie zoals die was bij hun voorvaderen, de Voortrekkers.²² Deze connectie met de Voortrekkers zou vervolgens toenemen als gevolg van het Verdrag van Londen in 1884, de Jameson Raid en de Tweede Boerenoorlog, waarbij de vrijheid en onafhankelijkheid van de Boeren opnieuw zou worden aangetast door de Britten. Verder zou de vrees voor te veel buitenlandse, voornamelijk Britse invloeden, na de Eerste Boerenoorlog, ervoor zorgen dat de gemoederen wederom hoog opliepen.

Na afloop van de Tweede Boerenoorlog (1899-1902) zouden de Boeren definitief verslagen worden door Groot-Brittannië en de laatste twee bestaande Boerenrepublieken annexeren die op hun beurt toegevoegd zouden worden aan de Cape Colony (later de Union of South Africa). Het gebruik van concentratiekampen door de Britten waarin veel vrouwen en kinderen van Boeren omkwamen onder erbarmelijke omstandigheden creëerde niet alleen een martelaarsrol voor de Boeren, ook op internationaal vlak wekte dit veel sympathie op voor de Boeren.²³ Beide Boerenoorlogen zouden zo

---

²¹ A. Algra, & H. Algra, *Dispereert niet: twintig eeuwen historie van de Nederlanden*, deel 5, (Franeker 1978), pp. 368-369.

²² J. Stuart, *De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika*, pp. 64.

²³ Martin Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, pp. 71.

het Afrikaner nationalisme op hun eigen manier enorm versterken.

Historicus T. Dunbar Moodie stelt dat het Afrikaner nationalisme een vorm van civiele religie is die de geschiedenis van de Afrikaners, de formele taal, het Afrikaans, en het Afrikaner Calvinisme combineert. Moodie ziet dit idee achter het Afrikaner nationalisme vooral terugkomen in de geheime *Broederbond* organisatie en de *Nationale Party* die Zuid-Afrika zouden regeren in de periode tussen 1948 en 1994²⁴. Ondanks dat veel (Afrikaner) historici het erover eens zijn dat Afrikaner nationalisme eerder begon dan de 20^e eeuw en daadwerkelijk een belangrijke factor was van de Grote Trek, stelt F. van Jaarsveld zich hier echter aanvallend tegenop in zijn werk.²⁵ Jaarsveld stelt dat de *trekboeren* zeker een gevoel van groepsidentiteit hadden, een idee dat zij niet alleen anders waren maar des te meer superieur tegenover de inheemse bevolking van Zuid-Afrika. Verder zagen de Boeren zich anders dan de Britse kolonisten, en verafschuwden zij het zogenaamde 'liberale' beleid in de Kaapkolonie. Desalniettemin was er geen bewustzijn van een nationale identiteit, aldus Jaarsveld. Jaarsveld gaat verder met het idee dat facties wel aanwezig was bij de Boeren. Vooral bij de Voortrekkers die de Vaal rivier overstaken was sprake van persoonlijke loyaliteit voor individuele leiders in plaats van een groepsloyaliteit. Zo was er ook sprake van meerdere schermutselingen tussen Oranje-Vrijstaters en Transvalers, waar weliswaar wel vermeden werd dat er op andere blanken werd geschoten. Wanneer het er echter op aan zou komen, verenigden de Boeren zich wel tegenover de (zwarte) Afrikanen.²⁶ Jaarsveld sluit af met de bewering dat de annexatie van de Zuid-Afrikaansche Republiek in 1877 door de Britten zorgde voor de grootste toename in het Afrikaner nationalisme, niet alleen voor de Afrikaners in de Transvaal als ook voor Afrikaners die zich hadden gevestigd in andere delen van Zuid-Afrika.

Concluderend zou men kunnen stellen dat het ontstaan van het Afrikaner nationalisme op verschillende momenten kan worden geplaatst. Enerzijds zijn er bronnen die spreken van beginselen van het Afrikaner nationalisme in de Nederlandse kolonisatie van de Kaap in de 17^e eeuw. Het idee dat deze kolonisten een eigen groep vormden, weliswaar met connecties in Europa, als een onafhankelijke groep onder de V.O.C., zou pas echt een duidelijkere vorm krijgen toen de Kaap onder Brits gezag kwam aan het begin van de 19^e eeuw. De Grote Trek, de vredesvolle beweging van verzet die hieruit volgde, zorgde ervoor dat het Afrikaner nationalisme gepaard zou gaan met het stichten van eigen, onafhankelijke en niet onder Brits gezag zijnde Boerenrepublieken. Binnen deze republieken zou het behoud van eigen taal, cultuur en voornamelijk geloof de Afrikaners verenigen. De periode waarin deze

---

²⁴ T. Dunbar Moodie, *The Rise of Afrikanerdom; Power, Apartheid and the Afrikaner Civil Religion*, (Berkeley 1975), pp. 97-98.

²⁵ Floris Albertus van Jaarsveld, *The awakening of Afrikaner nationalism, 1868-1881*, pp. 71

²⁶ http://www.volkstaat.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1283%3Awhite-settlers-in-south-africa-to-1870-wallace-g-mills-hist&catid=123%3Aresources&Itemid=168 (geraadpleegd op 16-09-2017)

Republieken gesticht zouden worden wordt als een ander mogelijk moment gezien waarop het Afrikaner nationalisme zou zijn ontstaan.

Door te kijken naar de oprichting van deze Boerenrepublieken voegt dit onderzoek een nieuwe invalshoek op dit debat toe. Motivatie achter het oprichten van deze Republieken zal gebruikt worden om een antwoord te geven op de hoofdvraag, in hoeverre het Afrikaner nationalisme hierbij een rol zou spelen. Voor het eerst zal de geschiedenis van alle Boerenrepublieken gesticht in de 19^e eeuw gebundeld worden en of hier al een vroege rol voor het Afrikaner nationalisme hierbij te vinden is.

- Grote Trek & de Voortrekkers

Zoals al eerder besproken is en ook terug zal komen in de geschiedenis van verschillende Boerenrepublieken was de Grote Trek een zeer belangrijke gebeurtenis in de geschiedenis van de Boeren. Toen de Kaap onder Brits gezag viel zouden er veel dingen veranderen, wat er op den duur toe zou leiden dat meer dan 10.000 Boeren de Kaapkolonie zouden verlaten en zich zouden vestigen in de nog niet in kaart gebrachte binnenlanden van Zuid-Afrika. J. Stuart stelt echter dat er naast de politieke redenen en de mogelijke onderdrukking van de Boeren door de Britten er ook in de aard van de mens de wens zit zich in nieuwe gebieden te vestigen. In zijn werk *De Hollandsche Afrikanen en Hunne Republiek*, een werk dat vaker aangehaald zal worden in dit onderzoek, stelt Stuart dat:

“De eerste oorzaak van de overschrijding der grenzen van de Kaap-kolonie door hare kolonisten, en van hunne intrede als landontginners in de wildernissen van het vasteland van Afrika, is ongetwijfeld af te leiden van de in den mensch over het algemeen gewortelde zucht tot plaatsverandering; doch meer bijzonder geldt zulks van die afstammelingen van Saksischen oorsprong, voor wie, duizend jaren geleden, de wijde ruimte van het Europeesche vasteland niet genoegzaam was om hunne neigingen tot zwerven te bevredigen.”²⁷

Door middel van deze interessante stelling ten opzichte van de migratie van de Boeren stelt Stuart dat het door de afkomst van de Boeren komt dat zij als zogenaamde landontginners de Kaap zouden verlaten. Weliswaar is dit een gedateerd en zeer etnische en nationalistisch gegeven argumentatie, het geeft een voorbeeld van hoe er in de tijdsgeest van de 19^e eeuw gekeken werd naar de oorzaken van de Grote Trek. Later in zijn werk echter voegt hij hieraan toe dat er daadwerkelijk politieke redenen waren waarom de Boeren de Kaap zouden verlaten, naast hun Saksische afkomst.²⁸

Wat belangrijk is om te weten, is dat de Grote Trek slechts het hoogtepunt van de migratie aangeeft. Jaren voordat de Grote Trek zou plaatsvinden zouden de Griekwa, een bevolkingsgroep van gemengde afkomst, de grenzen van de Kaapkolonie oversteken en zich vestigen aan de randen van het tot dan toe bekende gebied van de kolonie. Doordat de VOC niet als doel had de Kaapkolonie te laten uitgroeien tot een sterke politieke entiteit en staat, zouden de grenzen nooit definitief worden vastgelegd op kaarten.²⁹ Dit had als gevolg dat de Griekwa en met hen de eerste Voortrekkers, relatief vrij waren om zich verder dan de bekende ‘grenzen’ te vestigen. Deze Voortrekkers zouden de eerste Boerennederzettingen stichten ten noorden van de Kaapkolonie, om zo zich niet alleen te onttrekken aan het gezag van de VOC, als ook de mogelijkheid om nieuwe gronden te bewerken. Enkele van deze

---

²⁷ J. Stuart, *De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika*, pp. 11-12.

²⁸ Ibidem, pp. 78.

²⁹ George McCall Theal, *History of the emigrant Boers in South Africa*, pp. 121.

Boerennederzettingen, zoals Potchefstroom en Winburg nog steeds bestaan en een grote rol zouden spelen in de staatsvorming van de Zuid-Afrikaansche Republiek en de Oranje-Vrijstaat.

Hoofdstuk 2; Voortrekkers en de kleinere Boerenrepublieken;

Toen de Britten als gevolg van de Napoleontische oorlogen controle kregen over de Kaapkolonie, een gebied dat voorheen deel uitmaakte van de VOC, besloten veel Boeren, Nederlandstalige afstammelingen van blanke kolonisten uit de Kaapkolonie, het gebied te verlaten en verder te trekken naar de binnenlanden van het dusver nog niet ontdekte Zuid-Afrika. Zo gebeurde het dat vanaf 1835 meer dan 10.000 Boeren gedurende de Grote Trek de binnenlanden van Zuid-Afrika binnentrokken en verschillende onafhankelijke Boerenrepublieken en nederzettingen stichtten.

- Graaff-Reinet & Swellendam (1795-1796)

De Republiek van Graaff-Reinet was de eerste zelfuitgeroepen Boerenrepubliek in Zuid-Afrika, die in 1795 gesticht werd. De eerste bereden commando's, een deel van de militia's voormalig woonachtig in de Kaapkolonie, bereikten het gebied waar tegenwoordig Graaff-Reinet ligt en besloten verschillende boerderijen te stichten in de jaren 70 van de 18^e eeuw. Zo zou in 1786 de stad Graaff-Reinet gesticht worden, vernoemd naar de gouverneur van de Kaapkolonie, Cornelis Jacob van de Graaff en diens vrouw, wiens meisjesnaam 'Reinet' was.³⁰ Onrust en vijandige houding die voortkwam als gevolg van een belastingverhoging, zorgde dat enkele Boeren in 1795, onder leiding van Adriaan van Jaarsveld de *Landdrost* Maynier afzetten en de onafhankelijke 'Kolonie van Graaff-Reinet' uitriepen.³¹ Deze republiek vroeg direct voogdij aan van de Nederlandse overheid, een doorn in het oog van de VOC. De 'Republiek van Swellendam', gesticht in hetzelfde jaar onder leiding van Petrus Delport, zou het voorbeeld van Graaff-Reinet volgen en riep eveneens de onafhankelijk uit.³² Hermanus Steyn zou de republiek van Swellendam, vernoemd naar de eerste Zuid-Afrikaanse gouverneur *Hendrik Swellengrebel* en zijn vrouw *Helena Ten Damme*, gedurende zijn kort bestaan leiden. Beide republieken streefden niet naar volledige onafhankelijkheid, maar hoopten zich te kunnen scharen onder het Nederlands koloniaal rijk en zich zo te distantiëren en afstand te nemen van de VOC.³³ Beide gebieden wisten hun zelfstandigheid te behouden doordat de Kaapkolonie werd overgenomen door Groot-Brittannië als gevolg van de Napoleontische oorlogen. Door deze oorlogen

---

³⁰ Philip R. Botha, *Die Staatkundige ontwikkeling van die Suid-Afrikaanse Republiek onder Krüger en Leyds: Transvaal 1844-1899*, (Amsterdam 1925), pp. 47-48.

³¹ Een landdrost was een bestuursambtenaar, naar Nederlands voorbeeld, die aangesteld werd vanuit de regering. Een landdrost had vergelijkbare taken met een moderne burgemeester. Hij bestuurde een bepaald gebied/provincie en legde verantwoording af aan zijn meerderen. De term *landdrost* is nog steeds terug te vinden in het Afrikaans als een synoniem voor magistraat.

³² <http://www.sahistory.org.za/dated-event/swellendam-republic-accepts-british-rule> (geraadpleegd op 16-10-2017).

³³ J. Stuart, *De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika*, pp. 26.

stonden de Bataafse Republiek (en haar koloniën) tegenover het Britse Rijk. De Kaapkolonie viel door afwezigheid van een koloniaal leger al snel in handen van de Britten. De eerste Boerenrepublieken konden echter niet lang genieten van hun onafhankelijk. In 1795 trokken Britse troepen Swellendam binnen en werd het gebied toegevoegd aan de Kaapkolonie. Nog geen jaar later zou hetzelfde plaatsvinden in Graaff-Reinet. In januari 1799 zou nog een opstand vanuit Graaff-Reinet worden opgezet. Marthinus Prinsloo, een van de leiders van de onafhankelijkheidsbeweging van 1795, stond op tegen het Britse regime, maar was onsuccesvol en gaf zich over in april van hetzelfde jaar.³⁴ Gedurende de Napoleontische oorlogen viel de Kaapkolonie nog eenmaal in handen van de nieuwe Bataafse Republiek, als gevolg van het verdrag van Amiens van 1802. In 1806 landde een Britse vloot voor de kust van Robben Island en na de slag bij Blaauwberg was het Nederlandse leger van Zuid-Afrika definitief verslagen. Op 13 augustus 1814 werd de Kaapkolonie officieel een Britse kolonie.³⁵

De rol van een mogelijk Afrikaner nationalisme is bij de oprichting van deze staten maar in kleine mate of wellicht niet terug te vinden. Door onrust in de Kaapkolonie trekken Boeren weg en stichten zij deze staten, maar doordat ze beiden maar een kort bestaan hebben en zich niet daadwerkelijk ontwikkelen tot volledige staten, is het moeilijk te bepalen wat de daadwerkelijke rol van een bewustzijn van een eigen nationalisme was.

- **Zoutpansberg (1836-1837)**

Louis Tregardt en Hans van Rensburg, twee leiders van een van de eerste groepen die bij de Grote Trek zich zouden gaan vestigen buiten de Kaapkolonie, vestigden zich in het gebied dat bekend zou komen te staan als Zoutpansberg. Tijdens hun trek noordwaarts kwamen zij enkele Boeren tegen die de Kaapkolonie al eerder waren ontvlucht, en onder leiderschap van Tregardt zou deze kleine groep een kleine nederzetting stichten aan de voet van de Zoutpansberg, bestaande uit enkele boerderijen, een school en een werkplaats.³⁶ Na de vestiging zou Tregardt zich mengen in een geschil tussen de zoons van stamhoofd Mpofu van de Barolong stam.³⁷ Als dank voor zijn steun en bescherming tegen vijandige plundertochten van de Matabele stam zou Rasethau, de zoon die zijn vader zou opvolgen en het geschil won, Tregardt vrije toegang tot zijn land en jachtgronden geven. Desalniettemin zou deze nederzetting geen lang leven zijn gegund. Door gebrek aan nieuwe voorraden en toevoer van nieuwe Boeren en kolonisten zagen Tregardt en de Boeren die zich hier gevestigd hadden, zich gedwongen zien zich terug te trekken naar de Portugese Delagoa baai, hetgeen het einde zou betekenen voor de nederzetting aan de Zoutpansberg.

De

---

³⁴ Hermann Giliomee, *The Afrikaners; A Biography of a People*, pp. 52.

³⁵ Ibidem, pp. 54.

³⁶ J. Stuart, *De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek*, pp. 97.

³⁷ Charles D. Pierce, *South African Republics; Souvenir*, (New York 1900), pp. 37.

nederzetting aan de Zoutpansberg is in veel opzichten geen daadwerkelijke Boerenrepubliek als meer een kleine nederzetting die door Boeren gesticht werd als gevolg van de Grote Trek. Wat Zoutpansberg en vooral een van haar stichters belangrijk zou maken voor de geschiedenis van Zuid-Afrika is het feit dat Tregardt een uitgebreid dagboek bijhield van zijn trek en de stichting van de nederzetting, waarbij hij zijn persoonlijke opvattingen en ervaringen opschreef.³⁸ Het idee van een Afrikaner nationalisme is wel degelijk terug te vinden in de oprichting van de Boerennederzetting bij Zoutpansberg. Het beste voorbeeld hiervan zou zijn dat verenigd onder Tregardt deze nederzetting zijn eigen school zou oprichten, waarin de eigen taal zou worden geleerd.

- **Winburg (1836-1846)**

Toen de eerste Voortrekkers het gebied bereikten dat vandaag de dag bekend is als Winburg, waren er geen inheemse stammen of woonachtigen te vinden.³⁹ De dichtstbijzijnde stam was die van de Tswana onder leiding van stamhoofd Makwana, 60 kilometer in zuidoostelijke richting van het gebied van Winburg. Dit gaf het aangetroffen gebied een perfecte ligging om een nieuwe nederzetting te stichten.⁴⁰

Andries Pretorius, een van de zelf-geproclameerde leiders van de Boeren die zich in dit gebied zouden vestigen, trachtte via een handelsverdrag met Makwana een verdrag te sluiten, waarbij hij vee zou afstaan in ruil voor bewerkbaar land. Dit zou een vaker voorkomende handeling zijn voor Boeren die de nog niet ontdekte binnenlanden van Zuid-Afrika zouden binnentrekken. Door dit verdrag echter mengde Pretorius zich in een geschil tussen de Tswana en de Bauteng stammen. De Voortrekkers boden verdediging aan tegen de Bauteng en in ruil zouden zij het land tussen de rivier de Vet en de Vaal krijgen.⁴¹ De Voortrekkers, nu in handen van een aanzienlijk stuk grond, konden het niet op een akkoord gooien waar precies de nederzetting gebouwd zou moeten worden. Uiteindelijk zou er een stemming worden gehouden, waarbij de Boeren en de groep geleid door Andries Pretorius wonnen en de huidige plek voor Winburg kozen, Winburg verwijzend naar het Nederlandse woord *winnen*.⁴² De verliezers van de stemming zouden enige tijd later een eigen nederzetting stichten in het gebied, namelijk Mompeling.

Winburg zou niet alleen als een nederzetting voor doortrekkende Voortrekkers dienen, ook als een religieus centrum zou het een grote rol spelen. Door haar perfecte ligging en relatieve veiligheid ten

---

³⁸ J. Stuart, *De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek*, pp. 101.

³⁹ Ibidem, pp. 81.

⁴⁰ Charles D. Pierce, *South African Republics; Souvenir*, pp. 39.

⁴¹ Bartolomeu Dias, *Periodiek van de Filatelistenvereniging Zuidelijk Afrika*, jaargang 20, nummer 75 (9-2007), pp. 29-30.

⁴² C. Beelaerst van Blokland, *Transvaal*, (Nijkerk 1903), pp. 27.

opzichte van strooptochten door vijandige stammen zou Winburg snel uitgroeien tot een van de eerste grotere Boerennederzettingen ten noorden van de Kaapkolonie. In 1837 zou Winburg een Volksraad oprichten, een relatief primitief en anarchistisch bestuursorgaan. Vandaag de dag is het samen met Griekwastad (*Philippolis*) een van de oudste nederzettingen in Zuid-Afrika boven de Oranjerivier.⁴³

In 1840 vond een overleg plaats tussen de leiders van Winburg, Potchefstroom en Pietermatizburg, Andries Hendrik Potgieter, Andries Pretorius en G.R. van Rooyen.⁴⁴ Bij dit overleg werd besloten dat voor eigen veiligheid, betere samenwerking en mogelijke erkenning van onafhankelijk van Groot-Brittannië, de drie nederzettingen en omliggende gebieden zouden samengaan in een verenigde Boerenrepubliek. Deze semionafhankelijke alliantie van Boerennederzettingen zou samengaan als de Republiek van Port Natal en aangrenzende gebieden.⁴⁵

De rol van het Afrikaner nationalisme komt terug in het samengaan van de verschillende nederzettingen in de alliantie die in 1840 zou worden opgericht. Het behoud van eigen onafhankelijkheid zet de Boeren aan zich te verenigen tegen de groeiende expansie van Groot-Brittannië in het gebied.

- **Potchefstroom (1838-1844)**

In 1838 werd Potchefstroom gesticht door Voortrekkers onder leiding van Andries Hendrik Potgieter. De voornaamste reden voor de stichting van de nederzetting is te vinden in de scheiding tussen Potgieter en de Boeren die zich vestigden in Natal. Potgieter zag in dat hij een centrale vestiging nodig had om de Boeren die zich ten westen van de Drakensbergen hadden gevestigd te kunnen besturen, hetgeen leidde tot de stichting van Potchefstroom.⁴⁶ Potchefstroom zou, eveneens als Winburg, door zijn gunstige ligging en vrij van strooptochten van vijandige stammen, snel uitgroeien tot een belangrijke Boerennederzetting.⁴⁷ Weinig is bekend over Potchefstroom tot het samen opging van Potchefstroom met de naburige nederzetting van Winburg en de Republiek Natalia. Dit is te wijten aan het ontbreken van een archief in Potchefstroom en het ontbreken van een Raad of bestuur van Potchefstroom naast Potgieter zelf. Zodoende is ook de rol van Afrikaner nationalisme moeilijk te bepalen bij het oprichten van Potchefstroom.

---

⁴³ J. Stuart, *De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika*, pp. 91.

⁴⁴ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 37.

⁴⁵ Ibidem, pp. 39-40.

⁴⁶ <https://dspace.nwu.ac.za/handle/10394/16761> (geraadpleegd op 21-10-2017).

⁴⁷ J. Stuart, *De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika*, pp. 167.

- **Republiek Natalia (1839-1843)**

In juni 1837 werd door de Volksraad van Winburg Piet Retief, een Voortrekker die met een groep Boeren zich gevestigd had in Thabanchu, een gebied ten noordoosten van de Kaapkolonie, verkozen tot nieuwe Commandant-Generaal. Een argument over deze benoeming tussen Maritz en Potgieter, beide belangrijke leden van de Volksraad van Winburg, over deze verkiezing zou leiden tot een splitsing in de Volksraad.⁴⁸ Gevolg hiervan was dat Maritz, Potgieter en met hen de nodige andere Boeren, besloten zich af te scheiden van Winburg.⁴⁹ Piet Retief wist door middel van een overeenkomst met de Zulu koning Dingane een gebied te verkrijgen dat onder Zulu-territorium viel. Dingane veranderde echter van mening, en liet Retief en 70 Boeren onder diens leiding executeren. Vervolgens zouden Dingane's krijgers 300 Boeren die zich in Natalia hadden gevestigd doden.

Met de dood van zowel Piet Retief als Maritz werd Pretorius verkozen tot nieuwe Commandant-Generaal, en trachtte hij een vredesverdrag te sluiten met Dingane door het beloofde land aan Retief terug te geven. Dingane echter besloot ook Pretorius en diens Voortrekkers aan te vallen, hetgeen resulteerde in de slag van Nacome Rivier, ook wel bekend als de Slag bij Bloedrivier (16 december 1838).⁵⁰ De grofweg 300 Voortrekkers onder leiding van Pretorius wisten deze slag echter te winnen tegen duizenden krijgers onder leiding van Dingane, en wisten vrede af te dwingen met de Zulu's. Nadat Pretorius een alliantie afsloot in 1839 met Mpande, de nieuwe koning der Zulu's, werd de Republiek van Natalia opgericht, met de nieuw opgerichte nederzetting Pietermaritzburg (vernoemd naar Gerrit Maritz en Piet Retief) als hoofdstad. De kust zou echter in handen blijven van de Britten, die zich in december 1838 in het gebied hadden gevestigd. De Britten hadden niet per se de wens een kolonie van het gebied te maken of het toe te voegen aan de Kaapkolonie, maar trachtten te voorkomen dat de Boeren een onafhankelijke republiek zouden stichten aan de kust met een natuurlijke haven.⁵¹ In 1839 zouden de Britten zich echter terugtrekken naar de Kaap, waardoor de Republiek van Natalia alsnog toegang kreeg tot de zee.

De Republiek van Natalia zou een bewogen geschiedenis meemaken. Zo zou de Republiek, net als Winburg en Potchefstroom, de invloed van Groot-Brittannië voelen. Niet alleen waren er al de nodige Britten gevestigd in Natalia voordat het gebied door de Boeren werd veroverd op de Zulu's, ook zouden de Britten in 1842 onder valse voorwendselen Natalia binnenvallen. Zo beweerden het Brits koloniaal bestuur van de Kaapkolonie dat zij het recht hadden Port Natal, van origine een Britse nederzetting gesticht in 1838, te heroveren op de Boeren.⁵² De Boeren zagen deze militaire expeditie

---

⁴⁸ J. Stuart, *De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika*, pp. 131.

⁴⁹ Philip R. Botha, *Die Staatkundige ontwikkeling van die Suid-Afrikaanse Republiek*, pp. 1-3.

⁵⁰ Ibidem, pp. 34.

⁵¹ Ibidem, pp. 27-28.

⁵² G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 151-152.

echter als een schending van hun grondgebied. Na enige schermutselingen tussen de Boeren in Natalia en het Britse koloniale leger van de Kaap zag de Boerenvolksraad in Pietermaritzburg zich genoodzaakt zich over te geven aan de Britten. Het koloniaal bestuur van de Kaapkolonie wist zich echter geen raad met de situatie en pas in 1843 kreeg Lord Stanley, koloniaal gouverneur van de Kaapkolonie, bericht uit Londen dat Natalia een Britse kolonie moest worden.⁵³ De Volksraad stemde op 8 augustus in met het ultimatum van de Britten om zich volwaardig over te geven en zich onder het Brits koloniaal gezag te scharen, niet in staat zich te verzetten tegen de militaire superioriteit van de Britten. Veel ontevreden Boerenfamilies vertrokken uit Natalia en vestigden zich in de restanten van de voormalige Republiek van Port Natal en aangrenzende gebieden, namelijk de gebieden rondom Winburg en Potchefstroom, in de latere Oranje-Vrijstaat en de Zuid-Afrikaanse Republiek.⁵⁴

Na 1843 zou de Republiek van Natalia worden omgedoopt tot de Kolonie van Natal, een Britse kolonie die in 1910 samen met drie andere koloniën zou samengaan tot de Unie van Zuid-Afrika. In 1897 zou de Kolonie van Natal een behoorlijke gebiedsuitbreiding meemaken wanneer Zululand wordt geannexeerd door de Britten.⁵⁵

- **Republiek Winburg-Potchefstroom (1844-1848)**

De Republiek van Port Natal en aangrenzende gebieden valt na slechts 3 jaar uiteen wanneer de Britten Natalia binnentrekken en de Volksraad van Pietermaritzburg zich genoodzaakt ziet zich over te geven. Veel Boerenfamilies verlaten de nu omgedoopte Britse kolonie van Natal en trekken naar Winburg en Potchefstroom, hetgeen Andries Hendrik Potgieter, leider van de Voortrekkers en een belangrijk lid van de Volksraad van Winburg, aanzet om een fusie tussen Winburg en Potchefstroom op te zetten. Zo wordt op 9 april 1844 de verenigde Republiek van Winburg-Potchefstroom in het leven geroepen, als spiritueel opvolger van de Republiek van Port Natal en aangrenzende gebieden. Ditmaal ziet Potgieter des te meer de noodzaak in om verenigd te zijn tegenover de Britse kolonies, namelijk de Kaapkolonie en Natal.

In 1846 wordt in de Kaapkolonie een gouverneur aangesteld die zich slechts bezig zou houden met de 'interessen' van de Trekboeren in Winburg-Potchefstroom. Slechts twee jaar later houdt de Republiek Winburg-Potchefstroom op te bestaan, wanneer Sir Harry Smith namens Groot-Brittannië het gebied annexeert. Wanneer Andries Pretorius aankomt in Winburg in juni 1848, wordt hij verzocht door de meerderheid van de Boeren om hun commando te leiden en zodoende gewapenderhand hun

---

⁵³ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 184.

⁵⁴ H.A. Ameshoff, *De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1888-1889*, (Pretoria 1893), pp. 78.

⁵⁵ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 215.

onafhankelijk terug te winnen. Pretorius weet Bloemfontein te veroveren voordat Smith hem weet te verslaan bij de Slag van Boomplaats (29 augustus 1848), waarna de Boeren zich overgeven. De Boeren, niet meer in staat de groeiende Britse invloed in Zuid-Afrika te weerstaan, zien zich genoodzaakt zich aan te sluiten bij de nieuwe Britse kolonie die in het leven wordt geroepen.⁵⁶

Afrikaner nationalisme speelt een grote rol in de geschiedenis van Republiek Winburg-Potchefstroom. Onder Potgieter verenigden de nog niet bezette gebieden rondom Winburg en Potchefstroom zich tegenover de Britten, die Natal eerder al bezetten en annexeren. Uiteindelijk zal de onafhankelijkheid weggenomen worden als gevolg van een Britse expeditie.

- **Republiek Kliprivier (1847-1848)**

Nadat Natalia geannexeerd was door Groot-Brittannië trokken veel Boeren naar het noorden, veelal naar Winburg en Potchefstroom. Er waren echter ook een groep Voortrekkers die uit de Natalkolonie vertrokken en een nieuwe Republiek probeerden te stichten in Natal. Zo tekenden op 7 januari 1847 een groep Boeren onder leiding van Andreas Theodorus Spies een verdrag met de Zoeloekoning Mpande.⁵⁷ Dit verdrag stelde Spies en diens Boeren in staat een republiek te stichten gelegen tussen de Tugelarivier en de Buffelsrivier. Spies zou staatshoofd worden van deze republiek. Echter grepen ook hier de Britten in. Sir Harry Smith annexeerde slechts enkele maanden na de oprichting van Republiek Kliprivier de staat zonder enig protest en hernoemde de stad Ladysmith.⁵⁸

- **Oranjeriviersoevereiniteit (1848-1854)**

De Oranjeriviersoevereiniteit, ook wel bekend als Transoranje, was een Britse kolonie die een einde maakte aan een reeks onafhankelijke Boerenrepublieken en nederzettingen door de Republiek van Winburg-Potchefstroom en de Kliprivier te annexeren. De situatie in de Britse kolonie blijft echter gedurende zijn gehele levensspanne onrustig blijven. De Boeren accepteerden het Britse koloniaal bewind niet, en de uitblijvende interesse in de kolonie vanuit Groot-Brittannië zorgde er op zijn beurt voor dat het Britse regime niet streng werd nageleefd. In 1849 wordt er een verdrag gesloten tussen het Brits koloniaal regime en koning Moshoeshoe Soto over de grenzen van Basutholand en de Oranjeriviersoevereiniteit. Wanneer er echter schermutselingen plaatsvinden tussen Boeren en Basutho's, is het Brits regime niet in staat in te grijpen, met als gevolg dat de nieuwe koning Moshesh een verdrag sluit met Andries Pretorius, die op zijn beurt een verdrag zou sluiten met de Britten over

---

⁵⁶ <http://www.pelteret.co.za/legacy/kotze/winburg.html> (geraadpleegd op 29-10-2017)

⁵⁷ Frans Lion Cachet, *De worstelstrijd der Transvalers: aan het volk van Nederland verhaald*, pp. 97.

⁵⁸ B. Williams, *Cecil Rhodes*, (New York 1920), pp. 37.

de grenzen. Ook werd er in 1852 bij de Conventie van Zandrivier het *Zandriviertraktaat* getekend.⁵⁹ In dit traktaat werd de onafhankelijkheid van de Boeren die in het gebied ten noorden van de Vaalrivier leefden erkend door Groot-Brittannië. In ruil voor deze onafhankelijkheid moesten de Boeren beloven dat zij geen slavernij zouden invoeren in deze regio en dat ze zich niet zouden bemoeien met de Oranjesoevereiniteit. Dit verdrag werd op 17 januari 1852 ondertekend door Andries Pretorius, vergezeld door Paul Kruger.

Uiteindelijk besluiten de Britten dat het door de constante conflicten tussen de Boeren en de Basutho's de Oranjeriviersoevereiniteit een last is, met daarnaast het feit dat de Boeren niets liever dan hun onafhankelijkheid zouden willen terugkrijgen.⁶⁰ Bij de Conventie van Bloemfontein zou Groot-Brittannië alle heerschappij over de Oranjesoevereiniteit overdragen op de Boeren.⁶¹ Dit verdrag, getekend op 23 februari 1854, ondertekend door vertegenwoordigers van zowel de Boeren als de Britten, betekende het begin van de Oranje-Vrijstaat.

Het Afrikaner nationalisme speelde een grote rol bij de geschiedenis van de Oranjeriviersoevereiniteit. De wens voor een onafhankelijke Boerenrepubliek als ook het tekenen van het Zandriviertraktaat, zijn voorbeelden waarbij het nationalisme zich uit. De aanwezigheid van de wens voor een eigen, Boerenstaat, met eigen taal en geen Brits gezag, is zelfs zodanig aanwezig dat het resulteert in het opgeven van de Oranjesoevereiniteit door Groot-Brittannië en het ontstaan van de Oranje-Vrijstaat.

- **Republiek Zoutpansberg (1849-1858)**

Hendrik Potgieter zou in 1845 naar de voormalige nederzetting van Zoutpansberg trekken. Samen met een groep Boeren groeide hier in de hierop volgende jaren een semionafhankelijke Boerenrepubliek. In deze periode zou de Republiek zich scharen onder het collectief van de Zuid-Afrikaansche Republiek als een autonome Republiek. Met verder relatief weinig connecties met omliggende staten en geen interventie van Groot-Brittannië kon Zoutpansberg zijn autonome status behouden, tot in 1857 Stephanus Schoeman, de commandant-generaal van Zoutpansberg zich uitsprak tegen Pretorius, staatspresident van de Zuid-Afrikaansche Republiek. Dit deed hij nadat Pretorius een staatsgreep pleegde in de Oranje-Vrijstaat, waarbij hij probeerde de twee grote Boerenrepublieken te verenigen onder zijn leiding.⁶² Schoeman sprak zich hiertegen uit, waardoor de status van autonome Republiek

---

⁵⁹ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 357-358.

⁶⁰ W.A. van Ittersum, *Een en ander over den Oranje Vrijstaat*, uit: Elsevier's geïllustreerd maandschrift, (Amsterdam 7-1899), pp. 147.

⁶¹ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 455.

⁶² Ibidem, pp. 528.

onder het collectief van de Zuid-Afrikaansche Republiek bedreigd werd. Bij de besprekingen die hierop zouden volgen legden Schoeman en Pretorius het echter bij. Verder besloot Schoeman tegen alle verwachtingen in dat het vanuit economisch en militair oogpunt gunstiger was voor de Republiek Zoutpansberg om definitief op te gaan als een nieuw district in de Zuid-Afrikaansche Republiek.⁶³

- **Republiek Utrecht (1852-1858)**

Toen in 1848 door Sir Harry Smith Republiek Kliprivier werd geannexeerd in naam van Groot-Brittannië trokken het merendeel van de Voortrekkers uit Natal verder naar de Oranjesoevereiniteit en de Transvaal. Namens de Voortrekkers die achterbleven in Natal wisten Andreas Theodorus Spies, J.C. Klopper en C.J. van Rooyen een verdrag te sluiten met de Zoeloekoning Mpande. In dit verdrag werd afgesproken dat een deel van het grondgebied van de Zoeloes ten oosten van de Buffelsrivier geruild zou worden voor 300 dieren. De Buffelsrivier werd al sinds de oprichting van de Republiek van Kliprivier gezien als de afscheiding tussen het gebied dat onder Brits gezag viel en het gebied dat voor de Voortrekkers bestemd was, dus Britse interventie werd niet snel verwacht.⁶⁴

Gedurende 1852 en 1853 zochten de resterende Voortrekkers in Natal tevergeefs aansluiting bij de Zuid-Afrikaanse Republiek. De Zuid-Afrikaanse Republiek liet namelijk weten in een brief van Commandant-Generaal A.W.J. Pretorius dat de Zuid-Afrikaanse Republiek het eerder getekende verdrag met Mpande niet kon goedkeuren.⁶⁵ De Zuid-Afrikaanse Republiek was namelijk bang dat zij zodoende de Britten zouden provoceren. Als reactie hierop werd zodoende in 1852 Republiek Utrecht, vernoemd naar de gelijknamige stad in Nederland, opgericht. Met slechts 32 bij 64 km zou deze Republiek een van de kleinste Boerenrepublieken zijn die ooit zou worden opgericht.⁶⁶ Op 8 mei 1858 verenigden Utrecht en Lydenburg zich, en in 1860 sloot de gezamenlijke republiek zich na een nieuw verzoek tot aansluiting bij de Zuid-Afrikaansche Republiek, zich bij deze aan.

---

⁶³ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1895-1910*, pp. 532.

⁶⁴ J. Stuart, *De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika*, pp. 101.

⁶⁵ Anoniem, *Historia: Joernaal van die Historiese Genootskap van Suid-Afrika/Journal of the Historical Association of South Africa*, vol. 59, nummer 2 (11-2014), pp. 71.

⁶⁶ Anoniem, *Historia: Joernaal van die Historiese Genootskap van Suid-Afrika/Journal of the Historical Association of South Africa*, vol. 59, nummer 1 (5-2014), pp. 75.

- **Republiek van Lydenburg (1856-1858)**

Onder leiding van Andries Hendrik Potgieter en met de hulp van de Nederlandse handelaar werd er al in 1845 een fort opgericht in Andries Orieg Stad.⁶⁷ Door een malaria-epidemie zagen de Voortrekkers zich echter genoodzaakt terug te trekken naar andere gebieden, waardoor de nederzetting van Ohrigstad voor meer dan 10 jaar verlaten zou zijn. In 1856 scheidde een groep Boeren onder leiding van Potgieter zich af van de Zuid-Afrikaanse Republiek, als gevolg van een conflict tussen Potgieter en Pretorius. Potgieter en zijn groep van Voortrekkers stichtten vervolgens Lydenburg (Ned. Lijdenburg). De oprichting van deze Republiek was voornamelijk te wijten aan de ontevredenheid van enkele inwoners van de Zuid-Afrikaanse Republiek die het niet eens waren met het besluit van staatspresident Pretorius in 1856 waarbij de Nederduits Gereformeerde Kerk tot officiële staatskerk werd benoemd. De Lydenburgers, trouw aan hun eigen kerk van de Nederduits Hervormde Kerk, scheidden zich zodoende af. De nederzetting zou in 1856 verkozen worden tot de hoofdstad van de Republiek van Lydenburg.⁶⁸ Nog geen twee jaar later, in 1858, zou Lydenburg zich aansluiten bij de Republiek van Utrecht.

Lydenburg zou belangrijk worden door de ligging van de nederzetting in de jaren '80 van de 19^e eeuw. De stad lag op de route die wagens voornamelijk namen op weg naar de haven van de baai van Delagoa (huidige Baai van Maputo), een haven in handen van de Portugezen. Zodoende was dit een gunstige haven voor export van Boeren, die probeerden de Britten op alle mogelijke manieren te ontwijken.⁶⁹ Abraham Espag kreeg dan ook in 1871 de opdracht van president Thomas François Burgers om de eerste van vele verharde wegen aan te brengen richting de baai van Delagoa.⁷⁰ In 1873 zou Lydenburg opnieuw een economische boost krijgen wanneer er goud wordt ontdekt en de goudvelden van Lydenburg worden vervaardigd.

De rol van het Afrikaner nationalisme is in verschillende vormen terug te vinden in de geschiedenis van de Republiek Lydenburg. Enerzijds zorgt de naleving van de Nederduitse Hervormde Kerk ervoor dat Potgieter zich afscheidt van de Zuid-Afrikaanse Republiek en een nieuwe Republiek sticht met zijn eigen kerk, anderzijds zorgt de band tussen de Boeren in de verschillende Republieken ervoor dat Lydenburg vreedzaam samengaat met een andere Afrikanerrepubliek, namelijk Republiek Utrecht.

---

⁶⁷ C.F. Nieuwenoudt, *Die Ontstaan en Ontwikkeling van die Uitvoerende Gesag in die Zuid-Afrikaansche Republiek*, (Cape Town 1964), pp. 97.

⁶⁸ Charles D. Pierce, *South African Republics; Souvenir*, pp. 500.

⁶⁹ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 420.

⁷⁰ G.H. Jonkers, *De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek*, (Pretoria 1887), pp 78.

- **Republiek Stellaland (1882-1883)**

Op 26 juli 1882 werd door Gerrit Jacobus van Niekerk de Boerenrepubliek Stellaland gesticht. Nadat van Niekerk met een Boerencommando het stamhoofd van de Tswana had bijgestaan in diens vete met stamhoofd Mankoroane, werd hij beloond met een stuk land ten zuidwesten van de Zuid-Afrikaanse Republiek.⁷¹ De geschiedenis van Republiek Stellaland loopt vrijwel parallel met die van Republiek Goosen, hetgeen zich zou uiten in de vereniging van beide Republieken in de Verenigde Staten van Stellaland in 1883.

De daadwerkelijke onafhankelijk van Stellaland valt te betwisten. Vanuit de Zuid-Afrikaanse Republiek werd van Niekerk als leider van Stellaland erkend, en werden de grenzen van de Republiek vastgelegd op kaarten.⁷² Groot-Brittannië echter erkende de Republiek niet altijd, maar de bronnen spreken zich hier een aantal keer tegen. Zo spreken aan de ene kant Britse bronnen over van Niekerk en zijn Boeren als zijnde 'vrijbuiters' en 'plunderaars'.⁷³ Aan de andere kant worden in telegrammen verzonden door Sir Charles Warren, militair commandant van Brits Bechuanaland aan van Niekerk, waarin hij de nederzetting in Stellaland erkent.⁷⁴

- **Republiek Goosen (1882-1883)**

De Republiek Goosen was een van de kleinste en korts bestaande Boerenrepublieken die gesticht zou worden in de 19^e eeuw. *Het Land Goosen*, zoals het ook wel bekend stond, was vernoemd naar het Bijbelse Land van Gosen, gelegen nabij Israël en Egypte. Het gebied viel voor 1882 onder controle van Griqua en Tswana stammen, waar nog bij kwam dat Groot-Brittannië het land opeiste als deel van haar groeiende protectoraat Bechuanaland.⁷⁵ De oprichting van Republiek Goosen is vergelijkbaar met de oprichting van meerdere Boerenrepublieken, vooral die van Republiek Stellaland. In 1882 werd Nicolaas Claudius Gey van Pittius namelijk eveneens een stuk land geschonken door Moshette, stamhoofd van de Tswana's. Moshette had de hulp van de Boeren ingeroepen tijdens een stammenoorlog, waarbij naast het Boerencommando van van Niekerk, ook een Boerencommando onder leiding van van Pittius de vijandige stam had verslagen.⁷⁶ De republiek, gelegen tussen de Zuid-Afrikaanse Republiek en de Britse kolonie van Bechuanaland zou tijdens zijn bestaan een belangrijke rol spelen bij de ontwikkelingen in de relatie tussen de Zuid-Afrikaansche Republiek en Groot-

---

⁷¹ Eric Rosenthal, *Encyclopaedia of Southern Africa*, (Kaapstad en Johannesburg 1978), pp. 547.

⁷² Fred Jeppe, *De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek*, (Pretoria 1887), pp. 188.

⁷³ Martin Meredith, *The Making of South Africa; Diamonds, Gold, and War; The British, the Boers, and the making of South Africa*, (New York 2007), pp. 63.

⁷⁴ Anthony Sillery, *Botswana: A Short Political History*, (Londen 1974), pp. 75.

⁷⁵ B. Williams, *Cecil Rhodes*, pp. 71.

⁷⁶ Eric Rosenthal, *Encyclopaedia of Southern Africa*, (Kaapstad en Johannesburg, 1978), pp. 219.

Brittannië.⁷⁷ Zo zou direct na de stichting van de Republiek Stephanus Jacobus du Toit, als vertegenwoordiger van de Zuid-Afrikaanse Republiek het Land van Goosen uitroepen tot protectoraat van de Zuid-Afrikaanse Republiek. In de hoofdstad van Goosen, Rooigrond, werd vanaf dat moment de vlag van Transvaal iedere dag gehesen.⁷⁸ Uiteindelijk zou uit vrees voor Britse annexatie Goosen samengaan met de naburige Republiek van Stellaland, en werd op 6 augustus 1883 de Verenigde Staten van Stellaland opgericht.⁷⁹ Dit is een goed voorbeeld van het Afrikaner nationalisme. Uit belang voor het behoud van Afrikaner onafhankelijkheid sluit Goosen zich aan bij Stellaland, om een grotere en sterkere Boerenrepubliek te vormen.

- **Verenigde Staten van Stellaland (1883-1885)**

De Verenigde Staten van Stellaland zou het toneel worden van een machtsstrijd tussen enerzijds de Britten in de vorm van Brits Bechuanaland en anderzijds de Boeren in de vorm van de Zuid-Afrikaanse Republiek. Na de vereniging van het Land van Goosen en de Republiek van Stellaland, werd de druk van Groot-Brittannië op de Republiek des te groter. Groot-Brittannië zag in dat de ligging van de verenigde Republiek belangrijk was voor de toevoer en afvoer van goederen tussen de Kaapkolonie en Brits centraal Afrika, met als gevolg dat de koloniale regering van de Kaapkolonie vanuit de regering in Groot-Brittannië werd aangezet meer invloed uit te oefenen op de kleine Boerenrepubliek.⁸⁰ Zo zouden Cecil Rhodes en Frank Thompson in 1884 naar de Verenigde Staten van Stellaland trekken om daar de Boeren de voordelen van de status van een potentieel Brits protectoraat te laten zien. Dit bracht een splitsing in de Republiek te weer. Stellaland zag samenwerking met de Britten wel zitten, maar inwoners van Goosen stonden vijandig tegenover het idee om met de Britten in zee te gaan. Zo werd Thompson bij diens aankomst bij van Pittius, voormalig leider van Goosen, gevangengenomen, en werd hij terug naar Stellaland gestuurd met het bericht dat Goosen onafhankelijk zou blijven en Britse erkenning zou verkrijgen.⁸¹ Voordat de situatie echter verder kon escaleren riep de president van de Zuid-Afrikaanse Republiek, Paul Kruger, op 10 september 1884 de Verenigde Staten van Stellaland uit tot een protectoraat van de Zuid-Afrikaanse Republiek. Zes dagen later zouden de Verenigde Staten geannexeerd en toegevoegd worden aan de Zuid-Afrikaanse Republiek. De motieven achter deze annexatie waren naast het terugwerken van Britse invloed in het gebied ook het behoud van de Boerenonafhankelijkheid, hetgeen verwerkt zou worden in de speech die Stephanus du Toit

---

⁷⁷ R. Webster, *The Illustrated at the Fireside: True Southern African Stories*, (Londen 2012), pp. 23.

⁷⁸ Martin Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, (Amsterdam 2012), pp. 55.

⁷⁹ John Stewart, *African states and rules*, (Jefferson 1988), pp. 114.

⁸⁰ Martin Meredith, *Diamonds, Gold, and War; The British, the Boers, and the making of South Africa*, pp. 138.

⁸¹ Ibidem, pp. 147.

zou geven bij diens aankomst in Rooigrond, voormalig hoofdstad van Goosen.⁸² In december van hetzelfde jaar echter zou een Britse militaire expeditie plaatsvinden, waarbij 4000 man onder leiding van Sir Charles Warren Stellaland en Goosen binnentrok vanuit Brits Bechuanaland en het gebied zonder enige vorm van verzet namens het Britse Rijk innam. De Boeren probeerden weliswaar hun onafhankelijkheid te behouden en te vechten voor hun Afrikaner afkomst, op militair vlak konden zij geen weerstand bieden tegen de Britten. In 1885 zouden de Verenigde Staten van Stellaland officieel toegevoegd worden aan Brits Bechuanaland.⁸³

- **Nieuwe Republiek (1884-1888)**

Net als meerdere Republieken die eerder gesticht zouden worden in Zuid-Afrika, zou ook de Nieuwe Republiek (ook wel bekend als *Vryheid*) opgericht worden na een oorlog tussen verschillende inheemse stammen. Zo wist een groep Boeren onder leiding van Louis Botha op 5 juni 1884 Dinuzulu Usibepu, een van de stamhoofden van de Zoeloes, te verslaan. Als dank schonk Dinuzulu, het nu nieuwe hoofd van de Zoeloes, de Boeren het noorden van Zoeloeland. Echter grepen ook nu de Britten in door de aansluiting met de zee af te sluiten voor de Boeren, wat ook het geval was bij de stichting van Republiek Natalia, met als gevolg dat zij de oostkust van dit gebied binnentrokken voor de Boeren dit deden. Uiteindelijk zou op 5 augustus 1884 de Nieuwe Republiek opgericht worden door Lucas Johannes Meyer. Meyer werd direct verkozen tot commandant-generaal en tevens ook waarnemend president.⁸⁴ Meyer probeerde tijdens zijn presidentschap Zoeloeland als protectoraat te verkrijgen, hetgeen succesvol was. Zoeloeland zou de status van protectoraat behouden tot 1887. In dit jaar zou de landhonger en invloed van zowel de Zuid-Afrikaansche Republiek als Groot-Brittannië de Nieuwe Republiek ertoe aanzetten de status van protectoraat te laten terugtrekken.⁸⁵ Groot-Brittannië annexeerde ten slotte in 1888 Zoeloeland, hetgeen veel ongenoegen bij Meyer opriep. De annexatie van Zoeloeland zorgde voor een opstand waarbij voormalig stamhoofd Dinuzulu gevangen werd genomen en uiteindelijk veroordeeld. Deze Britse expansie verhoogde de druk op de Nieuwe Republiek.⁸⁶ Uiteindelijk zou vanwege deze druk, gecombineerd met financiële problemen de Nieuwe Republiek zich vrijwillig aansluiten bij de Zuid-Afrikaansche Republiek. Dit zou gebeuren middels het *Verdrag van Vereeniging*, een verdrag dat getekend zou worden op 2 juli 1888.⁸⁷ Bij dit Verdrag werd eveneens erkend dat de inwoners van de Nieuwe Republiek op gelijke voet stonden met de inwoners

---

⁸² H.A. Ameshoff, *De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1888-1889*, pp. 149-150.

⁸³ Edward Tyas Cook, *Rights and Wrongs of the Transvaal War*, (Londen 1902), pp. 37.

⁸⁴ Bartolomeu Dias, *Periodiek van de Filatelistenvereniging Zuidelijk Afrika*, pp. 20.

⁸⁵ Ibidem, pp. 20.

⁸⁶ E.J.P. Jorissen, *Codex van de Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek*, (Groningen 1894), pp. 54-59.

⁸⁷ H.A. Ameshoff, *De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1888-1889*, pp. 62-63.

van de Zuid-Afrikaansche Republiek, hetgeen gold voor alle Republieken die zich bij de Zuid-Afrikaansche Republiek hadden aangesloten.

De Nieuwe Republiek werd in tegenstelling tot veel andere kleinere Boerenrepublieken op internationaal niveau vanaf zijn oprichting in 1884 erkend door de Zuid-Afrikaansche Republiek, Oranje-Vrijstaat, Portugal en het Duitse Rijk.⁸⁸ In 1886 zou Groot-Brittannië de Nieuwe Republiek ook erkennen, maar daarvoor moest de Republiek wel afstand doen van het protectoraat over Zoeloeland.⁸⁹ Tot de incorporatie van de Nieuwe Republiek in de Zuid-Afrikaansche Republiek in 1888 genoot de Republiek wel dergelijke autonomie, terwijl het van zowel de Boeren in het noorden als de Britten behoorlijk onder druk werd gezet zich aan te sluiten bij een van de twee.⁹⁰

- **Republiek van Upingtonia (1885-1887)**

In de periode tussen 1874 en 1880 zouden Transvaalse Boeren doortrekken naar het zuidelijke gebied van huidig Angola. Dit gebied was voor de Boeren nog onbekend en mogelijk een nieuw gebied om zich te vestigen. Hier kwamen zij in aanraking met de Portugese kolonisten, die hen verjoegen. Veel Boeren trokken terug naar de Zuid-Afrikaansche Republiek, maar enkelen onder leiding van William Worthington Jordan trokken verder naar het zuiden. Zo eindigde zij in het land van stamhoofd Kambonde van de Ovambo stam.⁹¹ Door onderhandelingen lukte het Jordan een stuk land te kopen. De Republiek van Upingtonia die hier zou worden gevormd was de meest noordwestelijke Boerenrepubliek die gesticht zou worden. In het huidige Namibië stichtte Jordan met een groep Boeren op 20 oktober 1885 een kleine onafhankelijke Boerenrepubliek. De Boeren besloten de Republiek te vernoemen naar de toenmalige koloniaal gouverneur van de Kaapkolonie, Thomas Upington, in de hoop zijn goedkeuring voor het stichten van de staat te verkrijgen, hetgeen tevergeefs bleek.⁹² Zo zou in 1886 de Republiek worden omgedoopt tot Lijdensrust. Toen in 1887 Jordan omkwam in een schermutseling met een van de lokale stammen, viel de relatief arme en kleine Republiek uit elkaar. De Republiek, voorheen vooral afhankelijk van Duitse bescherming vanuit de Duitse kolonie van Zuidwest Afrika, werd in 1887 opgenomen in deze kolonie.

Binnen het Afrikaner nationalisme speelt de loyaliteit en trouw aan een Boerenleider een grote rol. Het overlijden van Jordan is hier een goed voorbeeld van. Waar voorheen de Republiek wordt

---

⁸⁸ Bartolomeu Dias, *Periodiek van de Filatelistenvereniging Zuidelijk Afrika*, pp. 21.

⁸⁹ Graham Dominy, *The New Republicans: A Centennial Reappraisal of the 'Nieuwe Republiek'*, pp. 90-91.

⁹⁰ Ibidem, pp. 96.

⁹¹ Ute Dieckmann, *Hai//om in the Etosha Region: a history of colonial settlement, ethnicity and nature conservation*, (Basel 2007), pp. 48.

⁹² Chris Malais, & Julienne Du Toit, *A Drink of Dry Land: Journeys Through Namibia*, (Cape Town 2006), pp. 174.

opgericht en streeft naar erkenning van Groot-Brittannië vervalt de wens voor onafhankelijkheid relatief snel, en sluiten de resterende Boeren zich al snel aan bij de Duits Zuidwest Afrika.

- Klein Vrystaat (1886-1891)

Al sinds 1876 leefden er een groep Boeren op het land van wat later Klein Vrystaat zou worden. Dit betrof het gebied tussen Piet Retief en Swaziland.⁹³ In 1877 zou de koning van de Swazi's iNgunyama Mbandzeni Diamini aan twee Voortrekkers, Joachim Johannes Ferreira en Frans Ignatius Maritz een stuk grond ter grootte van 14.580 hectares schenken. Waar Mbandzeni dacht dat de grond voor vee gebruikt zou worden verdeelden Ferreira en Maritz de grond over verschillende boerderijen en Boeren. In 1886 ontstond de wens van de Boeren in dit gebied om een formeel en binnen Zuid-Afrika erkend gouvernement op te richten. Op 10 maart van hetzelfde jaar zou er een vergadering plaatsvinden bij Vaalkop, waarbij een driemanschap (Afr. *komitee*) werd verkozen. Dit driemanschap, bestaande uit J.J. Bezuidenhoud, W.A. du Plessis en A.E.L. Botha, zou voor een tijdsperiode van drie jaar aan het hoofd staan van Klein Vrystaat.⁹⁴ Verder werd bij deze vergadering een reeks van 31 artikels opgesteld die bekend zouden komen te staan als '*Instructie voor het Committee*', hetgeen beschouwd kan worden als de eerste grondwet van Klein Vrystaat.⁹⁵ Deze nieuw opgerichte staat, Klein Vrystaat genoemd, zou als staat het voorbeeld volgen van de twee grote Boerenrepublieken, Oranje-Vrijstaat en de Zuid-Afrikaanse Republiek.⁹⁶ Dit is niet alleen terug te zien in de naam van de staat (Vrystaat) als ook in de vlag, die identiek was aan die van de Zuid-Afrikaanse Republiek. Al in 1888 trachtten Ferreira en Maritz om Klein Vrystaat te laten opnemen in de Zuid-Afrikaanse Republiek, vanuit een politiek en economisch oogpunt.⁹⁷ Wanneer Klein Vrystaat onder de Zuid-Afrikaanse Republiek zou vallen zou het sterker staan tegenover de altijd aanwezige dreiging van de Britten. Waar koning Mbandzeni nog probeerde pachtgeld te vragen over zijn grond, werd echter besloten bij de eerste Swaziland Conventie van 1890 dat Klein Vrystaat zou worden opgenomen in de Zuid-Afrikaanse Republiek.⁹⁸

Redenen voor het oprichten van Klein Vrystaat zijn vanuit verschillende aspecten te vinden en te verklaren. Een van de voornaamste redenen was te wijten aan de ontevredenheid van Boeren in de

---

⁹³ Herman J. Coster, *De Locale Wetten en Volksraadbesluitingen der Zuid-Afrikaansche Republiek, gedurende het jaar 1895*, (Pretoria 1896), pp. 261.

⁹⁴ Herman J. Coster, *De Locale Wetten der Z.A.R. 1896*, (Pretoria 1897), pp. 291.

⁹⁵ Herman J. Coster, *De Locale Wetten der Z.A.R.*, pp.293.

⁹⁶ Nicol Stassen, *Die Dorslandtrekke na Angola en die redes daarvoor (1874-1928)*, uit: *Historia* (5-2010), vol. 55, pp. 34.

⁹⁷ Anoniem, *Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1892*, (Pretoria 1893), pp. 124.

⁹⁸ Herman J. Coster, *De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1890-1893; bijeengebracht en voorzien van bladwijzer H.J. Coster*, (Pretoria 1894), pp. 77.

Zuid-Afrikaanse Republiek over president Burgers. Verder trokken veel Boeren weg uit de Zuid-Afrikaanse Republiek na de annexatie van de Transvaal door Groot-Brittannië. De Zoeloe opstanden, die in deze periode een bondgenootschap waren aangegaan met de Swazi's, bedreigde tevens de grenzen van meerdere Boerenrepublieken. Tenslotte kan men ook stellen dat de trekgeest van de Boeren om betere grond en geschikte velden te vinden een andere motivator was voor de stichting van een nieuwe Boerenrepubliek, hetgeen zich uitte in de stichting van Kleijn Vrystaat.⁹⁹

Concluderend kan men stellen dat het Afrikaner nationalisme bij vrijwel alle oprichtingen van Boerenrepubliek in Zuid-Afrika in de 19^e eeuw een rol speelde. Deze rol verschilt echter per Republiek. Wat wel duidelijk is dat bij zowel de eerste Boerennederzettingen als bij de latere Boerenrepublieken het behoud van eigen taal, geloof en cultuur een grote rol speelt bij het oprichten van de verschillende Republieken. Men kan zien in dit hoofdstuk dat het samengaan van Republieken, vaak om zich sterker te maken tegenover de Britse expansie in Zuid-Afrika, een vaker voorkomend fenomeen is. Het samengaan van Boerenrepublieken toont een andere vorm van het Afrikaner nationalisme. Waar weliswaar de trouw en loyaliteit aan Boerenleiders een grote rol speelt in de Afrikaner cultuur, is het belang van een Afrikaner staat belangrijker dan de mogelijkheid geannexeerd te worden door de Britten. Zodoende gaat de groei van het Afrikaner nationalisme gepaard met de groeiende invloed, aanwezigheid en vijandigheid van Groot-Brittannië tegenover de Boeren in Zuid-Afrika.

---

⁹⁹ Anoniem, *Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1892*, pp. 137.

Hoofdstuk 3; tussen Boer en Brit; de Griekwastaten;

De Griqua (Afr. *Griekwa*) is een bevolkingsgroep die in Zuid-Afrika ontstond in de 19^e eeuw. De Griekwa zijn nakomelingen van enerzijds Afrikaners en anderzijds de Khoikhoi, een inheemse stam van Zuid-Afrika. Andere benamingen voor deze bevolkingsgroep waren *Bastaards*, *Basters*, *Korana* en *Oorlam*.¹⁰⁰ Vanwege hun gemengde afkomst waren Griekwa vaak in eigen gemeenschappen te vinden, maar onderhielden zij tevens goede contacten met de Afrikaners. Zij deelden dan ook hun taal, het Afrikaans, en hun geloof, naar voorbeeld van de Nederlands Hervormde Kerk. Net als de Trekboeren vinden de Griekwa hun oorsprong in (de grenzen van) de Kaap. Van origine noemden de Griekwa zichzelf *Basters*, afgeleid van het Nederlandse *bastaarden*, vanwege hun afkomst. John Campbell, een Britse zendeling, vond deze term denigrerend en beledigend, en riep de term Griekwa in het leven, vernoemd naar een Khoikhoistam, de *Chariguriqua*.¹⁰¹

Eveneens als de Afrikaners trokken de Griekwa weg uit de Kaapkolonie toen deze onder Brits bewind kwam te vallen, al zijn er bronnen die spreken over migratie van de Griekwa jaren voor de Grote Trek. Echter hadden de Griekwa een niet minder relevante reden om de Kaap te verlaten. Omdat zij werden geclassificeerd als zowel bastaarden en als kleurlingen waren zij niet altijd even welkom in de Kaapkolonie. Zo vertrok er al in 1784 een groep Griekwa onder leiding van Adam Kok I naar het noorden en stak de Oranjerivier over.¹⁰² Qua organisatie verschilden de Griekwa niet veel van de Afrikaners. Waar de Boeren commando's vormden onder leiding van meestal een vooraanstaande Boer of Voortrekker, hadden de Griekwa kapiteins (Afr. *kaptyns*) die de verschillende groepen Griekwa's leidde.¹⁰³ De eerste Griekwa die naar het noorden trokken hielden er echter wel een 'zwerfzuchtige gewoonte' op over, aldus Stuart.¹⁰⁴ Het nomadische leven dat deze Griekwa erop na hielden was te wijten aan de van tijd tot tijd terugkerende jaargetijden van buitengewone droogte. In deze periodes trokken de Griekwa verder en vestigden zich in een ander gebied. Ook zorgde de relatieve uitgestrektheid van hun land en het ontbreken van een gezag ervoor dat de Griekwa vrij konden rondtrekken. Binnen de verschillende Griekwa-groeperingten zouden dynastieën als die van Kok, Barends en Waterboer uitgroeien tot de belangrijkste Griekwa kapiteins. Deze vier rivaliserende groepen Griekwa's zouden zich tegen het einde van de 18^e eeuw vestigen in het gebied dat sindsdien

---

¹⁰⁰ Alan G. Morris, *The Griqua and the Khoikhoi: Biology, Ethnicity and the Construction of Identity*, uit: *Kronos Journal of Cape History*, nummer 24, (1997), pp. 106.

¹⁰¹ Alan G. Morris, *The Griqua and the Khoikhoi*, pp. 107.

¹⁰² J. Stuart, *De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika*, pp. 12.

¹⁰³ Alan G. Morris, *The Griqua and the Khoikhoi*, pp. 109.

¹⁰⁴ J. Stuart, *De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika*, pp. 12-13.

bekend zou komen te staan als West-Griekwaland. Later zou Adam Kok doortrekken naar Philippolis, dat de hoofdstad zou worden van Adam Koksland, een onofficiële Griekwastaat.¹⁰⁵

- **West-Griekwaland (1790-1871)**

West-Griekwaland zou echter nooit een volledig officiële en internationaal erkende staat worden, het zou in de periode van 1790 tot 1871 bestaan uit een regio waarin verschillende gebieden bewoond waren door Griekwa-dynastieën. De voornaamste waren Waterboersland en Cornelis Koksland.¹⁰⁶ Toen de Kaapkolonie in Britse handen viel, stond West-Griekwaland onder grote invloed van de Britten. Zo erkende in 1834 de Kaapkolonie het recht van de Waterboer dynastie om het land te bewonen en te bewerken, en tekende een verdrag waarbij Waterboer een betaling zou ontvangen in ruil voor de rechten op het mijnen van het land. Veel missionarissen van het Londens Zendingsgenootschap waren verder actief in het gebied, en hielpen de Griekwa met het opbouwen van hun staatsinrichting. Dit resulteerde in een grondwet, een gerechtshof en sinds 1815 een eigen munteenheid. Desalniettemin zou West-Griekwaland te verdeeld blijken te zijn om zich daadwerkelijk te kunnen ontwikkelen tot een volwaardige (on)afhankelijke staat.¹⁰⁷ De invloed van Groot-Brittannië nam in de jaren '30 van de 19^e eeuw nog meer toe toen een bende Griekwa plunderend door West-Griekwaland trok. Door Britse militaire ondersteuning vanuit de Kaapkolonie werd deze bende in 1823 definitief verslagen.¹⁰⁸ In 1870, toen er diamant ontdekt werd in West-Griekwaland, trokken veel mijners de staat binnen. In het noorden van West-Griekwaland ontstond in deze periode een geschil tussen Oranje-Vrijstaat en de Waterboeren, die beiden aanspraak maakten op het gebied. Toen de gemoederen opliepen besloot de President van de Zuid-Afrikaansche Republiek, Marthinus Wessel Pretorius, dat de diamantvelden golden als Boereneigendom, en stelde een tijdelijk gouvernement speciaal voor dit gebied op.¹⁰⁹ Dit werkte echter voor geen van de betrokken partijen, en toen de gemoederen wederom hoog opliepen verenigde Stafford Parker, een voormalige Britse matroos, de mijners en verdreef de Transvaalse ambtenaren. Dit kondigde het begin aan van het kortstondige bestaan van de Republiek van Klipfort.

---

¹⁰⁵ F.W. Rudler, *The British Colonies and Dependencies*, (Londen 1885), pp. 296.

¹⁰⁶ Alan G. Morris, *The Griqua and the Khoikhoi*, pp. 116.

¹⁰⁷ George McCall Theal, *History of the emigrant Boer in South-Africa*, pp. 216.

¹⁰⁸ Merensky, Jeppelt, Mauch e.a., *De Transvaal-Republiek en de Hollandsche Boeren, voorafgegaan door eene korte beschrijving van Zuid-Oost-Afrika in 't algemeen*, (Amsterdam 1876), pp. 112-113.

¹⁰⁹ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 261.

- **Klipfort Republic (1870-1871)**

Op 30 juli 1870 verklaarde Stafford Parker Klipdrift Republic, ookwel bekend als de *Digger's Republic*, onafhankelijk. Vrijwel direct werd de plek Klipdrift omgedoopt tot Parkerton. Parkerton werd verkozen tot president, maar maakt vrijwel direct misbruik van zijn tijdelijke macht. Direct werden belastingen geïnd bij de mijnwerkers en handelaren die door de Republiek trokken. Hulp vanuit de jonge Republiek werd gevraagd aan het Britse gezag in de Kaapkolonie, maar een militaire interventie bleef uit. Wel trokken in december 10.000 Britse kolonisten het gebied binnen. In 1871 wist een delegatie vanuit Oranje-Vrijstaat het gebied in handen te krijgen, maar slaagde er niet in het gebied voor langere tijd te behouden. Uiteindelijk zou de macht terugkeren naar de Waterboeren. Nicholas Waterboer, kapitein van de Waterboer Griekwa en leider van het betwiste gebied, bood het gebied aan aan Koningin Victoria. Dit werd door Groot-Brittannië geaccepteerd en op 27 oktober 1871 zou het gehele gebied omgedoopt worden tot de Britse *Griqualand West Colony*.¹¹⁰

- **Adam Koksland (1825-1861)**

In de periode tussen 1825 en 1861 heerste de Kok dynastie (Adam Kok I, II en III) over de Griekwastaat van Adam Koksland. Dit gebied kende een goed ontwikkelde gemeenschap en bezat een sterk onafhankelijkheidsgevoel, wat ervoor zorgde dat het tot 1848 van zijn onafhankelijkheid kon genieten.¹¹¹ In de jaren '30 en '40 van de 19^e eeuw werd Adam Koksland overspoeld door Voortrekkers en Boeren, die gebruik wilden maken van de vele open grasvelden die te vinden waren in het gebied. Door Britse interventie in de vorm van missionarissen zou het niet tot een gewapend conflict komen tussen de Boeren en de Griekwa, maar de toon was gezet en sindsdien stelden de Griekwa zich vijandiger op jegens de Boeren.¹¹² Uiteindelijk zou Groot-Brittannië van Adam Koksland een Brits protectoraat maken, wat niet alleen de Britse invloedssfeer zou vergroten, ook zouden de Griekwa beschermd blijven van expansie van de Boeren. Deze bescherming bleef echter uit, en in 1848 zou Adam Koksland door Sir Harry Smith geannexeerd en toegevoegd worden aan de Oranjesoevereiniteit. Zes jaar later verklaarde de Oranje-Vrijstaat zich onafhankelijk, hetgeen er op zijn beurt toe leidde dat Adam Kok III en de Griekwa onder hem in 1861 over de Drakensbergen trokken en de nieuwe Griekwastaat stichtten, Oost-Griekwaland.¹¹³

---

¹¹⁰ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 66.

¹¹¹ Nosipho Majeke, *The Role of the Missionaries in conquest*, (1952), pp. 112.

¹¹² Hermann Giliomee & Bernard Mbenga, *New History of South Africa*, (Cape Town 2007), pp. 143.

¹¹³ Merensky, Jeppelt, Mauch e.a., *De Transvaal-Republiek en de Hollandsche Boeren*, pp. 131.

- Oost-Griekwaland (1862-1879)

Oost-Griekwaland, ook wel bekend als Nieuw-Griekwaland, zou tussen de periode van 1862 tot 1879 bestaan in het zuidoosten van Zuid-Afrika. Toen kapitein Adam Kok III Adam Koksland achter zich liet en met zijn Griekwa een nieuwe staat wilde stichten, kwam hij in 1861 terecht in Niemandslan, een vlakte ten zuiden van Natal die op dat moment dunbevolkt maar zeer vruchtbaar was. Nog geen tien jaar eerder hadden in dit gebied de Zoeloes de bevolking uitgemoord waardoor het gebied jaren vergeten was.¹¹⁴ Op aanraden van Sir George Grey, Brits administrator van het gebied, zouden de Griekwa zich hier vestigen. Deze Britse interventie in de vestiging van de Griekwa had verschillende achterliggende redenen. Allereerst zou zo een potentieel conflict met de Oranje-Vrijstaat worden verijdeld, maar belangrijk was dat er een buffer zou komen te bestaan tussen verschillende inheemse stammen en hun plundertochten in Brits Natal.¹¹⁵

Een jaar later zou Kokstad gesticht worden, waarna de staat van Oost-Griekwaland gesticht zou worden. Waar het de Griekwa hier lukte een Volksraad op te zetten, betrof het echter geen volledig onafhankelijke en zelfstandige staat. Dit zou opnieuw blijken uit de vrijwel direct merkbare Britse invloed. De geschiedschrijving gaat twee kanten op wanneer het het einde van Oost-Griekwaland betreft. Enerzijds beweren Britse bronnen dat de Griekwa vrijwillig grote delen van hun land verkochten aan de Britten, en het de wens van de Griekwa zelf was geannexeerd te worden.¹¹⁶ Anderzijds stelt Adam Kok III zelf, toen hij aan het eind van zijn leven ziek werd en hem gedwongen werd de macht uit handen te geven dat *“There you have it... we were not consulted. We can say nothing”*¹¹⁷ (Ned. Daar heb je het... we zijn niet ingelicht. We hebben niks te zeggen). In 1874 zouden de Britten dan ook het volledige bestuur van Oost-Griekwaland overnemen. Toen een jaar later Adam Kok III overleed, stelde een neef van hem dat met zijn dood, de laatste hoop voor een onafhankelijke staat in Zuid-Afrika eveneens was gestorven.¹¹⁸

Voor enkele jaren zou Oost-Griekwaland als een aparte Britse kolonie behandeld worden, maar in 1879 zou de staat officieel aan de Kaapkolonie worden toegevoegd, hetgeen in 1877 al was vastgelegd in de *Griqualand East Annexation Act (Act 38)*.¹¹⁹

---

¹¹⁴ Jeroen G. Zandberg, *Rehoboth Griqua Atlas*, (Voorburg 2010), pp. 156.

¹¹⁵ John Robinson, *A life time in South Africa, being the recollections of the first premier of Natal*, (Londen 1900), pp. 225.

¹¹⁶ F.W. Rudler, *The British Colonies and Dependencies*, pp. 114.

¹¹⁷ Alan G. Morris, *The Griqua and the Khoikhoi*, pp. 118.

¹¹⁸ Michael John Linnegar Morris, *Every step of the way. The journey to freedom in South-Africa*, (Cape Town 2004), pp. 102.

¹¹⁹ John Dugard, *International Law; A South African Perspective*, (Kenwyn 2006), pp. 136.

Concluderend kan men stellen dat de Griekwastaten om vergelijkbare redenen werden opgericht als de Boerenrepublieken. Beide groeperingen streefden naar onafhankelijkheid (van Brits gezag) en het behoud van hun eigen taal en cultuur. Een groot verschil is dat de Griekwa er echter een meer nomadische leefwijze op na lieten, door rond te trekken in het gebied dat onder hun staten viel, terwijl de Boeren zich vaak vestigden op een bepaalde vaste locatie. Verder werden de Griekwa en hun staten anders behandeld door de Britten wanneer deze vergeleken worden met de Boeren en hun Republieken. De Griekwastaten vielen vanaf hun oprichting vrijwel direct onder Brits gezag, en werden behandeld als een soort koloniestaten en bufferstaten tussen Britse kolonies (Kaap en Natal) en de Boerenrepublieken. Hierdoor vielen deze Griekwastaten tussen Boer en Britse expansie. Verder konden zij niet rekenen op internationale erkenning of steun, omdat het kleurlingen betrof, in tegenstelling tot de blanke Boeren. Zoals eerder al is aangegeven onderhielden de Boeren en de Griekwa een goede verstandhouding. Zodoende kan er ook een duidelijke link en vergelijking getrokken worden tussen het Afrikaner nationalisme en het Griekwa nationalisme, in hoeverre deze aanwezig was. Ook was bij de Griekwa de drang naar een onafhankelijke staat aanwezig, zelfs toen de laatste Griekwastaat van Oost-Griekwaland geannexeerd werd.

Hoofdstuk 4; Vereniging en Boerenoorlogen; de Zuid-Afrikaansche Republiek en de Oranje-Vrijstaat;

- Zuid-Afrikaansche Republiek (1852-1877/1881-1902)

Rondom de voormalige Boerennederzetting van Potchefstroom zou gedurende de jaren '50 en '60 van de 19^e eeuw de belangrijkste Boerenrepubliek gevormd worden. Op 17 januari 1852 werd de Zuid-Afrikaansche Republiek, ook wel bekend als de *Transvaal* of de *Transvaalse Republiek*, opgericht.¹²⁰ De oprichting van de Republiek was een indirecte reactie op de annexatie van de Transoranje door Groot-Brittannië. De verschillende Boeren die woonachtig waren in het gebied probeerden namelijk als reactie op de annexatie de Transvaal te verenigen. In 1849 zou voor de eerste keer de Volksraad van de Transvaal bij elkaar komen, waarbij 33 artikelen goedgekeurd zouden worden als een basis waaruit de latere grondwet van de Zuid-Afrikaansche Republiek zich zou ontwikkelen. In 1848 arriveerde Andries Pretorius met zijn groep Boeren in de Transvaal. Pretorius, die in 1843 de Republiek Natalia had verlaten en in 1848 door de Britten was verslagen bij de Slag van Boomplaats in de Transoranje, moedigde de Boeren in het gebied aan een aanvallende houding jegens de Britten op te zetten.¹²¹ Potgieter, nog steeds woonachtig in de Transvaal, was hierop tegen en streefde voor een vorm van isolatiepolitiek.¹²² De Britten, verwickeld in oorlogen met de Basotho's en de Xhosa, gedoogden de wens van onafhankelijkheid van de Boeren in het noorden en zouden zich niet bemoeien met de zaken in de Transvaal.¹²³

Op 17 januari 1852 vond op initiatief van de regering van de Kaapkolonie de Conventie van Zandrivier plaats, een tekenende gebeurtenis in de geschiedenis van de Zuid-Afrikaansche Republiek. Het traktaat dat hier getekend zou worden door Andries Pretorius namens de Boeren en William Hogge namens de Britten bepaalde dat het Brits gouvernement het recht van zelfbeschikking van de Boeren woonachtig ten noorden van de Vaalrivier zou erkennen.¹²⁴ Verder zou de Britse regering vrede, vrije handel en vriendschappelijke contacten met het gebied van de Boeren trachten te handhaven. Ook werd het vastgelegd dat Groot-Brittannië geen alliantie zou mogen aangaan met gekleurde staten ten noorden van de Vaalrivier. De Boeren mochten daartegenover geen slaven houden in hun nu onafhankelijk erkend gebied.¹²⁵ Pretorius zou als vertegenwoordiger van de Boeren van de Transvaal aanwezig zijn en het traktaat tekenen. Potgieter, ontevreden met dit traktaat en nog steeds fervent

---

¹²⁰ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 357-359.

¹²¹ Frans Lion Cachet, *De worstelstrijd der Transvalers: aan het volk van Nederland verhaald*, pp. 306.

¹²² Ibidem, pp. 308.

¹²³ Ibidem, pp. 310.

¹²⁴ Fred Jeppe, *De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1849-1884*, pp. 12-13.

¹²⁵ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 357-359.

aanhanger van de isolatiepolitiek, raakte in conflict met Pretorius en zijn aanhangers, hetgeen bijna escaleerde tot een burgeroorlog in de Transvaal.¹²⁶ Op 16 maart 1852 echter, voordat het zover zou komen, verzoenden de Boerenleiders zich te Rustenburg.¹²⁷ Toen Pretorius en Potgieter in respectievelijk 1852 en 1853 overleden, werden zij opgevolgd door hun zoons. Piet Potgieter overleed echter slechts een jaar na zijn vader, hetgeen de positie van Pretorius zou versterken.

In 1853 werd de Transvaalse Boerenrepubliek officieel omgedoopt tot de Zuid-Afrikaansche Republiek.¹²⁸ Pretorius werd twee jaar later aangesteld tot tijdelijk staatspresident van de Zuid-Afrikaansche Republiek, hetgeen hij bekrachtigde door de eerste Grondwet van de Republiek te laten goedkeuren door de Volksraad in hetzelfde jaar. In 1857 zou hij vervolgens tot eerste officiële staatspresident van de Zuid-Afrikaansche Republiek worden verkozen.¹²⁹ Onder staatspresident Pretorius maakte de Zuid-Afrikaansche Republiek veel ontevredenheid onder de Boeren mee. In de beginjaren van de Zuid-Afrikaansche Republiek bestond de Republiek uit niet meer dan een versplinterde groep Afrikaners. Het geloof, altijd een grote invloed op de staatsinrichting en cultuur van de Boeren zou een splitsing teweegbrengen binnen de Zuid-Afrikaansche Republiek. Zo benoemde Pretorius de Nederduits Hervormde Kerk tot de officiële staatskerk van de Zuid-Afrikaansche Republiek.¹³⁰ Dit viel in slechte aard bij de inwoners van Lydenburg, een district van de Republiek, die trouw bleven aan hun eigen kerk, de Nederduits Gereformeerde Kerk. Deze ontevredenheid, zoals gelezen kan worden in het vorige hoofdstuk, leidde ertoe dat op 17 december 1856 de Republiek Lydenburg zich onafhankelijk verklaarde van de Zuid-Afrikaansche Republiek.¹³¹ De onrust over het geloof binnen de Zuid-Afrikaansche Republiek zou nog een keer overhoop worden gegooid toen in 1859 een derde kerk werd opgericht door inwoners van het district Rustenburg, namelijk de Gereformeerde kerk, ook wel bekend als de *Dopperkerk*.¹³²

De onrust binnen de steeds chaotischere Zuid-Afrikaansche Republiek nam echter vanaf 1858 eindelijk weer langzaam af. Allereerst werd er besloten na overleg tussen staatspresident Pretorius en Stephanus Schoeman, Boerenleider van het afvallige district Zoutpansberg dat zaken veranderd moesten worden. Zo zou op 16 februari 1858 de definitieve grondwet, vlag en het wapen van de Zuid-Afrikaansche Republiek worden goedgekeurd door de Volksraad.¹³³ Verder zou Schoeman worden aangesteld tot commandant-generaal van het Zuid-Afrikaansche leger, en zou Zoutpansberg weer worden opgenomen binnen de Zuid-Afrikaansche Republiek, hetgeen zou worden opgevolgd door

---

¹²⁶ M.J. Swart e.a., *Afrikaanse Kultuuralmanak*, (Aucklandpark 1980), pp. 86.

¹²⁷ Fred Jeppe, *De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1849-1884*, pp. 1236.

¹²⁸ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 360-363.

¹²⁹ M.J. Swart e.a., *Afrikaanse Kultuuralmanak*, pp. 16.

¹³⁰ H.A. Ameshoff, *De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1888-1889*, pp. 76-77.

¹³¹ Fred Jeppe, *De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1849-1884*, pp. 127-128.

¹³² H.A. Ameshoff, *De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1888-1889*, pp. 44.

¹³³ M.J. Swart e.a., *Afrikaanse Kultuuralmanak*, pp 54.

Republiek Lydenburg in 1860.¹³⁴ Verder zou de hoofdstad verplaatst worden naar de nieuw gestichte stad Pretoria, de oude hoofdstad van Potchefstroom als politiek centrum als tweede belangrijke stad achter zich latend.¹³⁵

In 1866 zorgde de ontdekking van diamanten in het zuidwesten van de Zuid-Afrikaansche Republiek voor hernieuwde interesse in Zuid-Afrika vanuit Groot-Brittannië. De grond werd opgeëist door zowel de Zuid-Afrikaansche Republiek, de Oranje-Vrijstaat, Groot-Brittannië en de Griekwastammen woonachting in het gebied. Onder druk van Groot-Brittannië werd de grond uiteindelijk geschonken aan Nicolaas Waterboer, zoals te lezen is in het vorig hoofdstuk leider van West-Griekwaland. Dit resulteerde in het aftreden van staatspresident Pretorius. Waar de Boeren vervolgens hoopten op een vereniging van de twee Boerenrepublieken onder Johannes Henricus Brand van de Oranje-Vrijstaat, werd Thomas François Burgers gekozen als nieuwe staatspresident.¹³⁶ Burgers had grootse plannen voor de Zuid-Afrikaansche Republiek. Hij zag in dat weliswaar de staatskas van de Zuid-Afrikaansche Republiek vaak vrijwel leeg was, de individuele relatief rijke boerderijen waren zeer welvarend. Zijn enthousiasme werd goed ontvangen bij de Boerenbevolking, wat zijn populariteit goed deed.¹³⁷ Burgers' plannen van een rijke verenigde Boerenrepubliek faalden echter door gebrek aan samenwerking tussen verschillende boerderijen en het blijven spenderen van geleend geld. Hier kwam nog bij dat het leger van de Zuid-Afrikaansche Republiek een nederlaag leden tegen de Marota stam.¹³⁸ Ontevredenheid onder de Boeren nam toe, en leidde er onder andere toe dat een groep Boeren de Republiek verliet en de Republiek Upingtonia stichtten. De situatie in de Zuid-Afrikaansche Republiek werd steeds erger, de staatskas was leeg en het leger leed onder de verslechterende economische situatie. Verder was het politieke toneel erg chaotisch, en men vreesde dat bij de eerstvolgende staatspresidentverkiezing, waar het tussen Burgers en Kruger zou gaan, de mogelijkheid tot een nieuwe burgeroorlog zeer reëel was.¹³⁹ Op 20 januari 1877 zag Groot-Brittannië haar kans en werd Sir Theophilus Shepstone naar Pretoria gestuurd. Bij het overleg dat hier zou plaatsvinden zou de Zuid-Afrikaansche Republiek beschuldigd worden van verschillende schendingen van het Traktaat van Zandrivier. Zo was de Zuid-Afrikaansche Republiek niet in staat geweest zich te ontwikkelen tot een sterke en zelfstandige staat, waren er continue dreigingen tot grensconflicten met inheemse stammen, en had de Zuid-Afrikaansche Republiek zich alsnog schuldig gemaakt aan het promoten van slavernij.¹⁴⁰ Burgers was niet in staat om de Britten te weerhouden van een onvrijwillige machtsovername, hetgeen

---

¹³⁴ Fred Jeppe, *De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1849-1884*, pp. 133.

¹³⁵ M.J. Swart e.a., *Afrikaanse Kultuur Almanak*, pp 331.

¹³⁶ Frans Lion Cachet, *De worstelstrijd der Transvalers: aan het volk van Nederland verhaald*, pp. 443.

¹³⁷ Ibidem, pp. 450.

¹³⁸ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 511.

¹³⁹ Hermann Giliomee, *The Afrikaners; Biography of a People*, pp. 368.

¹⁴⁰ M.J. Swart e.a., *Afrikaanse Kultuur Almanak*, pp 57.

ertoe leidde dat op 12 april 1877 de Zuid-Afrikaansche Republiek geannexeerd werd door Groot-Brittannië. Zoals enkele decennia eerder gebeurd was met de Transoranje zou het gebied worden omgedoopt tot een Britse kolonie, namelijk de Transvaalkolonie.

De annexatie van de Zuid-Afrikaansche Republiek in 1877 zorgde voor veel onrust in het gebied. De Boeren waren het absoluut niet eens met de annexatie door Groot-Brittannië maar misten een leider en waren verder te verdeeld om een opstand te beginnen. Dit zou veranderen toen voormalig staatspresidents-kandidaat Paul Kruger namens de Boeren naar Londen vertrok met het verzoek de kolonie zijn onafhankelijk terug te geven. Toen zijn verzoek echter terzijde werd geschoven en Kruger terugkeerde naar Zuid-Afrika, was het duidelijk voor de Boeren dat de onafhankelijkheid niet verkregen zou worden middels een vreedzame wijze.¹⁴¹ Op 11 november 1880 zou de opstand van de Boeren tegen het Brits gezag beginnen, wanneer onder leiding van generaal Piet Cronjé een groep Boeren in beslag genomen ossenwagens heroverden op Britse belastingambtenaren.¹⁴² Een maand later, op 13 december 1880 werd een Driemanschap gevormd, bestaande uit Paul Kruger, Marthinus Wessel Pretorius en Piet Joubert. Dit Driemanschap zou op 16 december de Zuid-Afrikaansche Republiek onafhankelijk verklaren van het Brits gezag en de hernieuwde Republiek leiden. Nadat de Boeren verschillende veldslagen tegen de Britten wonnen in de periode van december 1880 tot februari 1881 werd er een wapenstilstand getekend tussen het Driemanschap en Gladstone, koloniaal gouverneur van de Kaapkolonie. Gladstone was namelijk in de veronderstelling dat de situatie gevaarlijk kon zijn doordat het succes van de Boeren tegen de Britten zou kunnen doorslaan en het conflict kon escaleren binnen heel Zuid-Afrika.¹⁴³ Later zou op 3 augustus 1881 door Groot-Brittannië de onafhankelijk van de Zuid-Afrikaansche Republiek worden erkend bij de Conventie van Pretoria.¹⁴⁴ Waar in eerste instantie de Zuid-Afrikaansche Republiek genoot van 'geheel zelfbestuur' werd eveneens de onderwerping van de Republiek aan de 'Suzereiniteit van Hare Majesteit' vastgelegd.¹⁴⁵ Op 27 februari 1884 wist Kruger bij de Conventie van Londen de Zuid-Afrikaansche Republiek haar daadwerkelijk volledige onafhankelijkheid terug te geven.

De Eerste Boerenoorlog had grote gevolgen voor het toneel in Zuid-Afrika. De Zuid-Afrikaansche Republiek was voor deze periode nauwelijks van interesse voor de Europese mogendheden, maar doordat het zich had weten te verdedigen tegen de grootse kolonisator ter wereld had het veel belangstelling ontlokt van veel Europese staten, voornamelijk Nederland en Duitsland. Vanuit deze staten en op verzoek van Kruger trok een grote groep Europeanen naar de Zuid-Afrikaansche Republiek, waarbij meerdere in Nederland geleerde ambtenaren bestuurlijke functies

---

¹⁴¹ Martin Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, pp. 65.

¹⁴² G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 448.

¹⁴³ M.J. Swart e.a., *Afrikaanse Kultuur Almanak*, pp 91.

¹⁴⁴ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 455.

¹⁴⁵ Martin Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, pp. 36-37.

zouden bekleden in de vrijgevochten Republiek. Voorbeelden hiervan waren Willem Johannes Leyds en Herman J. Coster.¹⁴⁶ Qua staatsinrichting veranderde er ook veel dingen na de onafhankelijkheid. Zo werd het Driemanschap opgeheven en won Kruger de verkiezingen in 1883, 1888, 1893 en 1898. Verder werd er door Kruger hernieuwde aandacht geschonken aan het aanleggen van een spoorlijn naar Portugees Oost-Afrika, hetgeen gefinancierd en gerealiseerd zouden worden door de Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Spoorwegmaatschappij.¹⁴⁷ Ook werden er plannen gemaakt om de Oranje-Vrijstaat, de Kaapkolonie en de Nataalkolonie aan te sluiten op een spoorwegnetwerk met de Zuid-Afrikaansche Republiek.^{148,149}

Uitbreiding van de Zuid-Afrikaansche Republieken werd door Groot-Brittannië in dezelfde periode tot een halt geroepen. In verschillende verdragen werd vastgelegd dat uitbreiding van de Zuid-Afrikaansche Republiek aan banden werd gelegd. Zo zou de Republiek afstand moeten doen van al haar aanspraken op gebieden ten noorden en noordwesten gelegen van haar staatsgrenzen.¹⁵⁰ Er is bewijs dat er desalniettemin toch nieuwe expedities plaatsvonden waarbij Boeren de grenzen van de Zuid-Afrikaansche Republiek overtrokken naar Brits gebied. Zo vond er in april 1891 een expeditie plaats naar Banjailand, een deel van Brits Bechuanaland.¹⁵¹ Deze expeditie was niet alleen niet succesvol, ook sprak Kruger zich in het openbaar hierover uit. Kruger stelde dat de expeditie een breuk deed aan de verdragen gesloten met Groot-Brittannië en dat de Zuid-Afrikaansche Republiek alles in kracht zou zetten om de expeditie te verhinderen.¹⁵² Naast deze expeditie, de enige expeditie waar nog geschreven bronmateriaal van te vinden is, werd verder het protectoraat van de Verenigde Staten van Stellaland afgestaan aan de Britse kolonie van Bechuanaland, zoals besproken is in hoofdstuk 2. In het oosten was nog enigszins ruimte tot expansie, hetgeen leidde tot de stichting van de Nieuwe Republiek en Klein Vrystaat, die uiteindelijk beide zouden worden toegevoegd aan de Zuid-Afrikaansche Republiek. Ten slotte zou in 1894 Swaziland als protectoraat van de Zuid-Afrikaansche Republiek worden toegevoegd aan de invloedssfeer van de Republiek, na overleg tussen Swaziland, de Zuid-Afrikaansche Republiek en een afvaardiging van Groot-Brittannië bij de Conventie van Swaziland.¹⁵³

Goud en diamanten zouden de bloei en ondergang voor de Zuid-Afrikaansche Republiek betekenen. Toen in 1883 de eerste goudader werd gevonden op grondgebied van de Zuid-Afrikaansche

---

¹⁴⁶ Armand Frijns, *Het Hollanderkorps; een case-study aan de hand van Herman J. Coster*, pp. 15.

¹⁴⁷ Martin Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, pp. 80.

¹⁴⁸ J.G. Kotzé, *De Locale Wetten en Volksraad-Besluiten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1886-1887*, (Pretoria 1888), pp. 79

¹⁴⁹ Herman J. Coster, *De Locale Wetten der Z.A.R. 1896*, pp. 328.

¹⁵⁰ Herman J. Coster, *De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1890-1893*; pp. 72.

¹⁵¹ *Ibidem*, pp. 331.

¹⁵² *Ibidem*, pp. 324-325.

¹⁵³ *Ibidem*, pp. 66-67.

Republiek en drie jaar later bij de Witwatersrand, had dit als gevolg dat er een levendige industrie ontstond rondom de goudwinning. Johannesburg werd opgericht en was in deze periode de snelst groeiende stad ter wereld.¹⁵⁴ De goudwinning leverde de Zuid-Afrikaansche Republiek een nog niet eerder meegemaakte rijkdom op. Deze rijkdom werd geïnvesteerd in verbeteringen in infrastructuur via onder andere de NZASM en de uitbreiding en verbetering van het staatsleger.¹⁵⁵ Echter had de goudwinning ook een groot nadeel voor de Boerenrepubliek. De groei van *Uitlanders*, buitenlandse meestal Britse gelukszoekers, zorgde voor een nieuwe groep in de Boerensamenleving, die niet goed samenging met de teruggetrokken en eenvoudige Boeren.¹⁵⁶ De wetgeving in de Zuid-Afrikaansche Republiek werd aangepast ten nadele van de Uitlanders, met als gevolg dat de onrust binnen de nieuwe bevolkingsgroep toenam. Zo verhoogde staatspresident Kruger de tijd waarna Uitlanders stemrecht kregen binnen de Zuid-Afrikaansche Republiek van vijf jaar na veertien. De Zuid-Afrikaansche staat riep wel een Tweede Volksraad in het leven, wat ervoor zou zorgen dat de Uitlanders zowel direct als indirect een stem konden uitbrengen over het staatsbeleid.¹⁵⁷ Groot-Brittannië zag de groeiende rijkdom van de Zuid-Afrikaansche Republiek als een potentieel gevaarlijke ontwikkeling. In 1895 zou Cecil Rhodes, koloniaal gouverneur van de Kaapkolonie, de Jameson Raid financieren. Deze staatsgreep, die mislukte, had het doel de regering van de Boerenrepubliek te doen vallen en een pro-Britse regering aan de macht te helpen. De inval zorgde voor een toenemende dreiging voor oorlog in de regio. Kruger werd immens populair door zijn openlijke anti-Britse houding en stuurde aan op het sluiten van het Politiek Verbond met de Oranje-Vrijstaat. Een telegram van de Duitse keizer Wilhelm II die aan de vooravond van de Tweede Boerenoorlog onvoorwaardelijke steun opperde aan de Boeren en hun onafhankelijkheid zorgde ervoor dat het onvermijdelijke conflict op mondiaal niveau van groot belang zou worden.¹⁵⁸ Toen eenmaal de oorlog uitbrak trok Wilhelm II echter zijn belofte aan steun voor de Boerenrepubliek terug, wat er indirect voor zorgde dat de Tweede Boerenoorlog beperkt bleef tot een strijdtoneel in Zuid-Afrika.¹⁵⁹ Bij de Conventie van Bloemfontein die plaatsvond tussen 31 mei en 5 juni 1899 stuurde de Britse afgevaardigde, Sir Alfred Miller, direct aan op een conflict met de Zuid-Afrikaansche Republiek.¹⁶⁰ Zo eiste hij stellig dat het stemrecht voor Uitlanders per direct zou moeten ingaan, een eis die staatspresident Kruger nooit zou goedkeuren. Na afloop van de Conventie was de oorlog een onvermijdelijk conflict op handen. De Tweede Boerenoorlog zou in 1899 uitbreken en duurde officieel tot 1900, toen op 1 juni Pretoria werd

---

¹⁵⁴ Martin Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, pp. 71.

¹⁵⁵ *Ibidem*, pp. 138-139.

¹⁵⁶ *Ibidem*, pp. 121-122.

¹⁵⁷ M.J. Swart e.a., *Afrikaanse Kultuur Almanak*, pp. 185.

¹⁵⁸ Martin Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, pp. 142.

¹⁵⁹ *Ibidem*, pp. 201.

¹⁶⁰ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 514.

ingenomen door de Britten en de Zuid-Afrikaansche Republiek geannexeerd werd. Boerencommando's zouden echter nog doorvechten tot 1902, toen eindelijk de vrede getekend werd en de Zuid-Afrikaansche Republiek zou worden opgeheven.

- **Oranje-Vrijstaat (1854-1902)**

De Oranje-Vrijstaat ontstond, zoals in hoofdstuk 2 al is beschreven, toen de Oranjesoevereiniteit werd opgegeven als een Britse kolonie. De wens van de Boeren om een zelfstandige Republiek te stichten kwam zo in vervulling, wat zou resulteren op het uitroepen van de onafhankelijkheid op 19 februari 1854.¹⁶¹ De Britten hadden naast de immers aanwezige wens van de Boeren om een onafhankelijke Republiek te vormen in de Transoranje, ook genoeg van de grensconflicten met de Basotho. De Oranje-Vrijstaat nam deze problemen over, maar zocht in tegenstelling tot het voormalige Britse bewind een vredesvolle overeenkomst met de Basotho. De eerste staatspresident van de Oranje-Vrijstaat, Josias Philip Hofman, was al bevriend met de leider van de Basotho, koning Moshoeshoe. Hoffman besloot om zonder overleg met de Volksraad van de Oranje-Vrijstaat een vat buskruit te schenken aan de Basotho, hetgeen in verkeerde aard viel bij de Boeren. Uiteindelijk zag Hoffman zich gedwongen zijn positie als staatspresident op te geven, en werd hij opgevolgd door Jacobus Nicolaas Boshoff.¹⁶²

In de periode waarin Boshoff de rol van staatspresident zou vervullen, probeerde Marthinus Wessel Pretorius van de aangrenzende Zuid-Afrikaansche Republiek een federale unie te bekrachtigen. Pretorius was in de veronderstelling dat één verenigd grote Boerenrepubliek zijn geboorterecht was, hij was er namelijk van overtuigd dat hij via zijn vader het leiderschap over de Vrijstaat had geërfd.¹⁶³ De staatsgreep die Pretorius pleegde op 22 februari 1857 mislukte echter, wat bijna resulteerde in een oorlog tussen de twee Boerenrepublieken. Pretorius trok zich echter terug, waardoor hij het grootste tot dan toe mogelijke Boerenconflict voorkwam.¹⁶⁴ Sindsdien groeiden de Oranje-Vrijstaat en de Zuid-Afrikaansche Republiek alleen maar meer naar elkaar toe, hetgeen resulteerde in een bondgenootschap dat tot het einde van de Tweede Boerenoorlog zou blijven bestaan.¹⁶⁵

Toen de invloed en vijandige houding van Groot-Brittannië jegens de Zuid-Afrikaanse Republiek toenam voorafgaand aan de annexatie van 1877, was er veel sympathie vanuit Oranje-Vrijstaat voor de Transvaalse Afrikaners. Hiertegenover staat echter dat er in de afgelopen decennia zoals al eerder besproken is meerdere malen vijandigheden hadden plaatsgevonden tussen de twee Boerenrepublieken. Er was sprake van veel verschil qua vooruitzichten van beide Republieken als ook

---

¹⁶¹ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 357.

¹⁶² W.A. van Ittersum, *Een en ander over den Oranje Vrijstaat*, pp. 533.

¹⁶³ Ibidem, pp. 97.

¹⁶⁴ M.J. Swart e.a., *Afrikaanse Kultuur Almanak*, pp. 194.

¹⁶⁵ W.A. van Ittersum, *Een en ander over den Oranje Vrijstaat*, pp. 101-102.

de houding naar Groot-Brittannië toe. Veel Vrijstaters zouden dan ook vrijwillig hebben gestaan tegenover de annexatie die plaatsvond halverwege de 19^e eeuw door Sir Harry Smith, aldus Britse bronnen.¹⁶⁶ Relaties tussen Oranje-Vrijstaat en de Kaapkolonie werden alleen maar beter gedurende deze periode. Hier kwam echter verschil in gedurende de jaren 1880, toen het Brits koloniaal beleid alsmear ijveriger en meer aan banden werd gelegd. De Oranje-Vrijstaat zou dan ook zijn steun voor de Zuid-Afrikaansche Republiek uitspreken aan het begin van de Eerste Boerenoorlog, maar besloot niet militair deel te nemen aan het conflict.¹⁶⁷ Opnieuw zouden de twee Boerenrepublieken van Oranje-Vrijstaat en de bezette Zuid-Afrikaansche Republiek naar elkaar toegroeien en toen de gemoederen opliepen gedurende de jaren '90 van de 19^e eeuw sloot Oranje-Vrijstaat zich onvoorwaardelijk aan bij de Zuid-Afrikaanse Republiek tijdens de Tweede Boerenoorlog. Dit zou uiteindelijk de ondergang van beide Republieken blijken te zijn, toen Groot-Brittannië de oorlog uiteindelijk won en beiden Republieken annexeerden.

- **Verstandhouding Zuid-Afrikaansche Republiek & Oranje-Vrijstaat (1854-1902)**

De verstandhouding tussen de Zuid-Afrikaansche Republiek en de Oranje-Vrijstaat heeft in de tweede helft van de 19^e eeuw grote wisselingen meegemaakt. Zo vond op 23 februari 1854 de Conventie van Bloemfontein plaats, een belangrijke gebeurtenis in de geschiedenis van de Oranje-Vrijstaat. Vanwege de grensconflicten die de Britten hadden met de Basotho en de ontevredenheid onder de Boeren in de Oranjesoevereiniteit over het Brits gezag gecombineerd met de wens naar een onafhankelijke staat besloot Groot-Brittannië afstand te nemen van de kolonie. Na deze historische gebeurtenis zou staatspresident van de Zuid-Afrikaansche Republiek Pretorius proberen de nieuw opgerichte Oranje-Vrijstaat samen te voegen met de Zuid-Afrikaansche Republiek, met als doel een grote Boerenstaat te creëren. De staatsgreep die Pretorius in Oranje-Vrijstaat pleegde mislukte echter maar voor het tot een gewapend conflict zou komen verzoenden de twee Boerenrepublieken zich met elkaar. Op 1 juni 1857 zouden beide Boerenrepublieken elkaars onvoorwaardelijke onafhankelijkheid erkennen.¹⁶⁸ Vanaf dit moment zouden de twee Boerenrepublieken eveneens onvoorwaardelijke bondgenoten tot het einde van de Tweede Boerenoorlog blijven.

In 1859 werd Pretorius verkozen tot staatspresident van de Oranje-Vrijstaat. De Volksraad van de Oranje-Vrijstaat stond dit echter niet toe, dit besluit zou namelijk in strijd zijn met de grondwet van de Oranje-Vrijstaat.¹⁶⁹ Na slechts zes maanden de rol van staatspresident vervuld te hebben werd

---

¹⁶⁶ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 155-156.

¹⁶⁷ Martin Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, pp. 91.

¹⁶⁸ G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 502-503.

¹⁶⁹ W.A. van Ittersum, *Een en ander over den Oranje Vrijstaat*, pp. 201-203.

Pretorius afgezet als staatspresident van zowel de Oranje-Vrijstaat als de Zuid-Afrikaansche Republiek, en werd hij vervangen door waarnemend staatspresident Johannes Hermanus Grobler. Aanhangers van Pretorius en Boeren die voor de vereniging van de twee Boerenrepublieken waren, waren van mening dat commandant-generaal Schoeman recht had op het waarnemend staatspresidentschap. Schoeman was namelijk het oudste lid van de Uitvoerende Raad, hetgeen hem een voorkeurspositie gaf ten opzichte van Grobler, een jonger lid van de Volksraad.¹⁷⁰ Met de vrees dat er een burgeroorlog zou uitbreken trad Grobler af waarna Schoeman als staatspresident werd aangesteld. Van Rensburg, bekend Voortrekker en een van de stichters van de nederzetting van Zoutpansberg, volgde Schoeman op als commandant-generaal van de Zuid-Afrikaansche Republiek.¹⁷¹ In 1862 werd Schoeman echter afgezet als staatspresident van de Oranje-Vrijstaat, en werd Van Rensburg aangesteld als waarnemend staatspresident. Van Rensburg won beide verkiezingen in 1863 van Pretorius, hetgeen in slechte aard viel bij Schoeman en de Boeren die hem steunden. In de hoop Pretorius of hemzelf opnieuw als staatspresident te laten uitroepen richtte Schoeman een volksleger op, en trok hij vanuit Potchefstroom richting Pretoria om de Volksraad te laten ontbinden. Een van de leiders van het staatsleger, Paul Kruger, ging onderhandelingen aan met het Schoeman, hetgeen echter mislukte, waarop beide legers het tegen elkaar opnamen. Het staatsleger onder Kruger bleek de overwinnaar waarop Schoeman naar de Oranje-Vrijstaat vluchtte. Kruger zou worden aangesteld als de nieuwe commandant-generaal van de Zuid-Afrikaansche Republiek.¹⁷² Een commando geleid door Jan Viljoen werd op 5 januari 1864 verslagen, wat het einde van de burgeroorlog betekende. Pretorius, voormalig president van de Zuid-Afrikaansche Republiek wist Schoeman en zijn volgelingen tot onderhandelingen te brengen, waarbij werd afgesproken dat de nieuwe overheid erkend zou worden door de Volksraad en er nieuwe verkiezingen gehouden zouden worden. Deze verkiezingen resulteerden in de herbenoeming van Pretorius als president van en Paul Kruger als commandant-generaal van de Zuid-Afrikaansche Republiek, en Johannes Henricus Brand als staatspresident van de Oranje-Vrijstaat.¹⁷³

De wens voor de samenvoeging van de twee Boerenrepublieken bleef bestaan in de decennia die volgden op de burgeroorlog. Een mogelijke fusie zou resulteren in een sterkere staat die weerstand zou kunnen bieden tegen de Britten in het geval van een mogelijke oorlog. Ook waren de wetgeving en de munt van de twee Boerenrepublieken al vrijwel identiek, wat een samengaan alleen maar zou versnellen. Zo zou de Volksraad meerdere malen proberen de Oranje-Vrijstaat te overtuigen van de voordelen van een mogelijk samengaan van de Republieken.¹⁷⁴ Een voorbeeld hiervan is het voorstel dat in 1890 door de Volksraad van de Zuid-Afrikaansche Republiek werd gedaan waarbij een federale

---

¹⁷⁰ Frans Lion Cachet, *De worstelstrijd der Transvalers: aan het volk van Nederland verhaald*, pp. 435.

¹⁷¹ Ibidem, pp. 497-498.

¹⁷² M.J. Swart e.a., *Afrikaanse Kultuur Almanak*, pp 15.

¹⁷³ Ibidem, pp 15.

¹⁷⁴ G.H. Jonkers, *De Locale Wetten en Volksraad-Besluiten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1886-1887*, pp. 79.

unie werd voorgesteld, hetgeen werd afgewezen door de Volksraad van de Oranje-Vrijstaat.¹⁷⁵ De wens voor samenvoeging van de Republieken hield aan tot het einde van de Tweede Boerenoorlog, zoals ook duidelijk was bij het opstellen van het Politieke Verbond dat de Zuid-Afrikaansche Republiek aanging met de Oranje-Vrijstaat in 1897.¹⁷⁶ Bij dit verbond werden meerdere zaken vastgelegd. De voornaamste was dat de Oranje-Vrijstaat op onvoorwaardelijke steun vanuit de Zuid-Afrikaansche Republiek kon rekenen in het geval van eventuele oorlogen of grensconflicten met omliggende stammen of kolonies. Dit zou gedaan worden door regels over de oprichting van Boerencommando's vast te stellen die bij eventuele conflicten vanuit de Zuid-Afrikaansche Republiek naar de Oranje-Vrijstaat gestuurd konden worden. Deze regels stelden vast dat deze Boerencommando's onder hun eigen (ZAR) leiders zouden meevechten, hetgeen andersom niet het geval zou zijn. Zo zouden mogelijke commando's vanuit de Oranje-Vrijstaat onder het bevel van de commandant-generaal van de Zuid-Afrikaansche Republiek vallen.¹⁷⁷ Ten slotte zou bij dit Politiek Verbond worden afgesproken dat de ene staat geen individuele vrede mocht sluiten met een vijandige staat of stam, wanneer beide Republieken in een gemeenschappelijke oorlog verwickeld zouden zijn.¹⁷⁸

Op 11 oktober 1899 zou Kruger namens de Zuid-Afrikaansche Republiek de oorlog verklaren aan Groot-Brittannië. Dit deed hij nadat hij een ultimatum had uitgeroepen waarin hij Groot-Brittannië opriep met het stopzetten van toevoer van overzeese versterkingen naar Zuid-Afrika.¹⁷⁹ De Oranje-Vrijstaat steunde haar buurland en sloot zich aan in de oorlog tegen Groot-Brittannië. In eerste instantie verliep de oorlog zeer gunstig voor de Boeren. Ze behaalden enkele overwinningen op de Britse troepen en wisten de Britse steden van Ladysmith, Mafeking en Kimberley te bezetten. Deze overwinningen waren echter maar van korte duur. De Britse troepen, aangesterkt met duizenden extra troepen uit de andere Afrikaanse en Oceanische koloniën wisten de Boeren langzaam maar zeker te verslaan en bezette op 5 juni 1900 Pretoria.¹⁸⁰ Bloemfontein, de hoofdstad van de Oranje-Vrijstaat was al op 13 maart van hetzelfde jaar in Britse handen gevallen. Officieel zou de oorlog beëindigd worden op 1 september 1900 toen Groot-Brittannië de Zuid-Afrikaansche Republiek en de Oranje-Vrijstaat annexeerde. Veel Boeren weigerden zich echter over te geven en gingen over op een uitputtingsoorlog door guerrillaoorlogsvoering toe te passen. Veel kleine Boerencommando's trokken door de voormalige Boerenrepublieken en wisten succesvol de Britse occupatie te verhinderen.¹⁸¹ De

---

¹⁷⁵ Herman J. Coster, *De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1890-1893*; pp 86.

¹⁷⁶ Anoniem, *Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1897*, (Pretoria 1897), pp. 330-331.

¹⁷⁷ J.A. Schagen van Leeuwen, *De Locale Wetten en Volksraadbesluiten der Zuid-Afrikaansche Republiek, gedurende het jaar 1897*, (Pretoria 1898), pp. 169.

¹⁷⁸ A. Stockenström, *De Locale Wetten en Volksraadbesluiten der Zuid-Afrikaansche Republiek, gedurende het jaar 1898*, (Pretoria 1899), pp. 170.

¹⁷⁹ Martin Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, pp. 91.

¹⁸⁰ M.J. Swart e.a., *Afrikaanse Kultuur Almanak*, pp. 255.

¹⁸¹ Martin Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, pp. 412.

Bittereinders, de benaming die deze guerrillatroepen kregen, werden uiteindelijk pas in 1902 definitief verslagen, nadat de Britten het gebruik van concentratiekampen had ingezet. Door families van guerrillastrijders vast te zetten in deze kampen, waar erbarmelijke omstandigheden normaal waren, verloor Groot-Brittannië weliswaar veel aanzien op internationaal niveau, het brak de vechtlust van de Boeren op de langere termijn. Dit resulteerde in het tekenen van de *Vrede van Vereeniging* op 31 mei 1902, een verdrag waarbij de Zuid-Afrikaansche Republiek en de Oranje-Vrijstaat definitief zouden worden opgeheven.¹⁸² Hierna zouden de voormalige Boerenrepublieken worden omgedoopt tot Britse kolonies. De Zuid-Afrikaansche Republiek werd de Britse Transvaalrepubliek en de Oranje-Vrijstaat werd de Britse Oranjerivierkolonie.¹⁸³ Beide kolonies zouden in 1910 deel uitmaken van de nieuw opgerichte Unie van Zuid-Afrika.

Concluderend kan men stellen dat de geschiedenis van de twee grotere Boerenrepublieken, de Zuid-Afrikaansche Republiek en de Oranje-Vrijstaat niet alleen zeer bewogen is, maar het ook een belangrijk deel van de geschiedenis van Zuid-Afrika en de Afrikaners is. De Zuid-Afrikaansche Republiek heeft gedurende zijn bestaan zowel armoede als rijkdom gekend. Over het algemeen is de geschiedenis van deze Republiek dan ook niet voor niks in te delen in twee periodes. Allereerst de periode die leidde tot de Eerste Boerenoorlog (1852-1877), en vervolgens de periode tussen de Eerste en Tweede Boerenoorlog in (1881-1902). In de eerste periode was de Zuid-Afrikaansche Republiek verdeeld en chaotisch. Er was wel een Volksraad en een regering, maar delen van het land waren erg zelfstandig en stonden niet altijd even welwillend tegenover het centrale gezag. Dit gezag bleek ook niet altijd even succesvol in het in toom houden van inheemse stammen die in of aangrenzend aan de Republiek woonachtig waren. Dit zou leiden tot meerdere strafexpedities en grensconflicten. Daarnaast zouden ambitieuze plannen van staatspresident Burgers de economische situatie dusdanig verslechteren dat in 1877 Groot-Brittannië in staat was de Boerenrepubliek te annexeren. Deze annexatie was echter niet voor lange tijd, toen de Boeren zich vrijvochten van het Britse gezag in 1881. Na de hernieuwde oprichting van de Zuid-Afrikaansche Republiek en na de ontdekking van goud nam de welvaart toe. Staatspresident Kruger wist de Boerenrepubliek op de kaart te zetten, en vestigde de sterkste en machtigste Boerenrepubliek ooit. Deze welvaart trok echter des te meer de aandacht van Groot-Brittannië, hetgeen op den duur zou leiden tot de Tweede Boerenoorlog. De Oranje-Vrijstaat, de andere nog bestaande onafhankelijke Boerenrepubliek, was vanaf zijn onafhankelijk in 1854 een meer gecentraliseerde staat dan de Zuid-Afrikaansche Republiek en kende een stabielere geschiedenis. De Boerenrepubliek was relatief welvarend en onderhield goede, vriendschappelijke contacten met de omringende Britse kolonies. De Oranje-Vrijstaat groeide immers meer naar de Zuid-Afrikaansche

---

¹⁸² G.W. Eybers, *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910*, pp. 514.

¹⁸³ *Ibidem*, pp. 517.

Republiek toe toen de Britse dreiging gedurende de tweede helft van de 19^e eeuw toenam en sloot zich dan ook onvoorwaardelijk aan bij de Zuid-Afrikaansche Republiek toen deze de oorlog verklaarde aan Groot-Brittannië. De groei van Afrikaner nationalisme en de bond tussen de Afrikaners in de twee Republieken verbeterde in deze periode enorm. Ook zou de immers groeiende invloed van Groot-Brittannië en de expansiewens van het Britse rijk het Afrikaner nationalisme doen groeien. De Afrikaners zouden zich onvoorwaardelijk verenigd opstellen tegenover de Britten. De uitkomst van de Tweede Boerenoorlog was voor de alliantie van de Zuid-Afrikaansche Republiek en de Oranje-Vrijstaat echter binnen een jaar verzegeld toen de hoofdsteden van beide Boerenrepublieken waren ingenomen en de staatslegers verslagen waren. Dat Boerencommando's nog voor twee jaar zouden doorvechten tegen het Britse gezag mocht niet baten, in 1902 werden de laatst bestaande Boerenrepublieken onvermijdelijk geannexeerd. Een periode van meer dan honderd jaar waarin Afrikaners de Kaap hadden verlaten en in de binnenlanden van Zuid-Afrika Republiekjes hadden gesticht zou hiermee tot een einde zijn gebracht.

Conclusie;

Toen de Britten in 1806 officieel de voormalige Nederlandse Kaapkolonie in handen kregen, had dit grote gevolgen voor de Geschiedenis van Zuid-Afrika. De Boeren, afstammelingen van voormalig Nederlandse kolonisten, hadden zich in de voorgaande eeuw gevestigd in de Kaapkolonie, dat onder gezag viel van de Nederlandse Verenigd Oost-Indische Compagnie. Deze Boeren hadden veel problemen met het gezag van de Britten, dat ervoor zorgde dat hun eigen cultuur en identiteit werd beperkt. De Afrikaanse taal werd verboden in openbare ambten en hun relatieve vrijheid die zij genoten onder het gezag van de VOC werd hen grotendeels ontnomen. Als reactie en een vredesvol protest trokken rond 1835 ruim 10.000 Afrikaners de noordelijke grenzen van de Britse Kaapkolonie over en trokken zij de nog onontdekte binnenlanden van Zuid-Afrika binnen. De eerste van deze Boeren, de Voortrekkers, zouden de eerste nederzettingen stichten, zoals die van Winburg en Potchefstroom, waarna er een periode aanbrak waarin meerdere Boerenrepublieken gesticht zouden worden. Het ideaal om hun eigen cultuur, zonder Britse invloed en vrij van het koloniaal gezag, was de grootste motivator achter het stichten van deze onafhankelijke Boerenrepublieken. In de 19^e eeuw zag Zuid-Afrika dan ook de oprichting van ruim twintig Boerenrepublieken.

Als antwoord op de hoofdvraag welke rol het Afrikaner nationalisme speelde bij het stichten van verschillende Boerenrepublieken in de 19^e eeuw kan men een relatief simpel antwoord geven. Het Afrikaner nationalisme speelde immers een grote rol. In de 19^e eeuw zou keer op keer zichtbaar zijn dat het behoud van de eigen taal, cultuur en geloof van de Afrikaners hen aanzette om het Brits gezag van de Kaapkolonie achter zich te laten en nieuwe gebieden te betrekken. Ook toen de Britse expansiedrift toenam richting het einde van de 19^e eeuw zagen de Boeren zich in staat zich te verenigen in onafhankelijke Republieken, waarbij de Zuid-Afrikaansche Republiek en de Oranje-Vrijstaat verreweg de grootste en belangrijkste zouden worden. Het Afrikaner nationalisme zou echter ook scheidingen binnen de verschillende groepen Boeren teweegbrengen. Doordat een grote rol binnen deze Republieken was weggelegd voor het geloof, gebeurde het dat in de Zuid-Afrikaansche Republiek fracties zouden wegtrekken en nieuwe Republieken zou stichten buiten het grondgebied van de Zuid-Afrikaansche Republiek. Het besef Afrikaner te zijn groeide in deze periode enorm. Eigen geloof of overwegingen waren dan ook redenen voor het stichten van deze Republieken buiten de Zuid-Afrikaansche Republiek. Door druk van omliggende landen en koloniën zouden deze gebieden, waarvan Stelland het duidelijkste voorbeeld is, slachtoffer worden van de expansiedrift van de twee grootste spelers in Zuid-Afrika, Groot-Brittannië en de Zuid-Afrikaansche Republiek.

In hoofdstuk 2 komt naar voren dat de rol van de Voortrekkers en de stichting van de eerste Boerenrepublieken allereerst als voorbeeld zou dienen voor andere Boeren die zich later zouden

verenigen in grotere Republieken als die van de Oranje-Vrijstaat en de Zuid-Afrikaansche Republiek. Ook is het belangrijk om te zien dat de eerste nederzettingen van Winburg en Potchefstroom een grote rol zouden blijven spelen in Zuid-Afrika. De geschiedenis die gepaard gaat met de oprichting van de verschillende Republieken leert ons verder dat de Boeren altijd de druk van Groot-Brittannië zou voelen, hetgeen vaker zou leiden tot grensconflicten waarin de Boeren verdreven of verslagen zouden worden. Groot-Brittannië zou pas daadwerkelijk interesse krijgen in het grondgebied van de Boeren wanneer er goud (en later diamant) gevonden zou worden na de jaren '60, maar voor deze periode verhindert de Kaapkolonie keer op keer de expansie van de Boeren. Vooral de toegang tot de zee zag het Britse gezag in de Kaap als een belangrijk punt, waarbij de Britten de Boeren deze toegang verbood. Annexaties als die van Republiek Natalia waren typerend voor het Brits koloniaal beleid in Zuid-Afrika. Weliswaar versloeg het Britse leger de Boeren, het wist zich een tijd lang geen raad met de voormalige Boerenrepubliek. Een ander, belangrijker, gebeuren was de annexatie van de Transoranje. In deze regio hadden meerdere Boerenfamilies zich gevestigd, die zich niet in staat zagen zich te verweren tegen de Britse annexatie in 1848. Ook hier kwam het Afrikanernationalisme naar voren, deze keer in de altijd aanwezige wens van de Boeren voor onafhankelijkheid en een eigen staat. Waar de Transoranje voorheen versplinterd was en een verenigde Boerenrepubliek nog niet had bestaan, zorgde de Britse annexatie voor de vereniging van de Boeren. Samen tegen het Britse gezag. Groot-Brittannië zou deze wens voor onafhankelijkheid erkennen en in 1854 kwam dan de eerste grote, verenigde Boerenrepubliek te bestaan, de Oranje-Vrijstaat. Gedurende de jaren die hierop zouden volgen groeide de Republiek uit tot een grote speler in Zuid-Afrika, en samen met de Zuid-Afrikaansche Republiek zou het een blok van verenigde Boeren vormen tegenover het Brits koloniaal rijk aan het einde van de 19^e eeuw.

Het derde hoofdstuk verteld ons de geschiedenis van de Griekwa, een bevolkingsgroep in Zuid-Afrika van gemengde afkomst. De geschiedenis van de Griekwa wordt vaker ondergesneeuwd door de geschiedenis van de Boeren, maar is niet minder belangrijk voor het begrijpen van de politieke situatie van Zuid-Afrika in de 19^e eeuw. De Griekwa trekken al over de 'grenzen' van de Kaap voordat de Grote Trek plaatsvond. Zij zouden, eveneens als de Boeren enkele decennia later, staten stichtten waarin zij hun eigen taal, cultuur en geloof konden behouden zonder invloed van een koloniaal gezag. De invloed van Groot-Brittannië op de staatsontwikkeling van de verschillende Griekwastaten van Zuid-Afrika was zeer groot, hetgeen resulteerde in de annexatie door Groot-Brittannië. Griekwagroepen zouden onder leiding van hun leiders, kapiteins, rondtrekken binnen de Griekwastaten, en zelfs nog nieuwe staten stichten nadat hun eerste republieken onder Brits gezag kwamen te vallen, maar zouden uiteindelijk opgeslokt worden in het Brits koloniaal rijk, terwijl de Boerenrepublieken en onafhankelijkheid nog enkele decennia zouden voortbestaan. Deze staten zagen zich tijdens hun bestaan gevestigd tussen Boeren en Britten. Weliswaar onderhielden zij goede contacten met beiden, het expansionisme dat

zowel de Boeren als de Britten erop na lieten deed de Griekwastaten uiteindelijk geen goed.

Een andere republiek gesticht in Zuid-Afrika, waarschijnlijk wel de belangrijkste die ooit bestaan heeft, was de Zuid-Afrikaansche Republiek. Zoals in hoofdstuk 4 wordt besproken hadden in de Transvaal, de regio noordelijk gelegen van de Transoranje, zich al sinds de Grote Trek Boeren gevestigd, die kleinere republiekjes als die van Potchefstroom zouden oprichten. Echter zou ook hier de rol van Groot-Brittannië belangrijk zijn. Het tekenen van het Traktaat van Zandrivier gaf de Transvaal de gezochte onafhankelijkheid van Brits gezag en maakte weg voor het oprichten van een volledig onafhankelijke Boerenrepubliek in dit gebied. Echter zou de Zuid-Afrikaansche Republiek, gesticht in 1852, een moeizame staatsopbouw meemaken. Onderlinge strijd tussen Voortrekkers en Boeren die hen steunden leidden tot veel onrust in de Republiek, en de voortdurende strijd met inheemse stammen, een fenomeen dat in Zuid-Afrika veel invloed had op de Boerenrepublieken, verzwakten de Zuid-Afrikaansche Republiek. In 1877 zou Groot-Brittannië dan ook het Traktaat van Zandrivier ontbinden en de Zuid-Afrikaansche Republiek annexeren. Wederom ontvlamde het Afrikaner nationalisme. Ook nu zou het Brits gezag gezien worden als onderdrukkers van de Afrikaanse nationaliteit, en gedurende de periode 1877-1880 zou duidelijk worden dat het Brits gezag niet in staat was zijn gezag te handhaven. Tijdens de Eerste Boerenoorlog vocht de hernieuwde Zuid-Afrikaansche Republiek zich vrij van Groot-Brittannië, en erkende Groot-Brittannië de onafhankelijkheid van de Republiek. Onder staatspresident Paul Krüger zou de Zuid-Afrikaansche Republiek uitbloeien tot een rijke en welvarende staat. De spanning tussen de Boeren en de Britten zou echter alleen nog maar meer toenemen, zeker door de situatie van de Uitlanders en hun stemrecht. Dit zou uiteindelijk resulteren in de Tweede Boerenoorlog, waarin de laatste twee Boerenrepublieken, de Oranje-Vrijstaat en de Zuid-Afrikaansche Republiek zich gewonnen gaven en beide Republieken geannexeerd zouden worden door Groot-Brittannië. Dit zou het einde betekenen van anderhalve eeuw Boerenrepublieken.

In conclusie kan men stellen dat het Afrikaner nationalisme zich in de 19^e eeuw verder kon uitkristalliseren en ontwikkelen bij het oprichten van de verschillende Boerenrepublieken. Ideeën zoals wat het precies betekende om een Afrikaner te zijn, of in hoeverre de loyaliteit aan een Boerenleider van belang was groeide en kregen een duidelijkere vorm in deze periode. Ook zou het belang van soevereiniteit een belangrijk aspect worden van het Afrikaner nationalisme, iets wat in de geschiedenis van de Boeren altijd een grote rol zou spelen.

Literatuurlijst

- Algra, A. & Algra, H., *Dispereert niet: twintig eeuwen historie van de Nederlanden*, deel 5 (Franeker 1978)
- Ameshoff, H.A., *De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1888-1889* (Pretoria 1893)
- Anoniem, *Historia: Joernaal van die Historiese Genootskap van Suid-Afrika/Journal of the Historical Association of South Africa*, vol. 59, nummer 1 (5-2014)
- Anoniem, *Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1892* (Pretoria 1892)
- Anoniem, *Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1897* (Pretoria 1897)
- Anoniem, *Historia: Joernaal van die Historiese Genootskap van Suid-Afrika/Journal of the Historical Association of South Africa*, vol. 59, nummer 2 (11-2014)
- Beelaerts van Blokland, C., *Transvaal*, (Nijkerk 1903)
- Bossenbroek, Martin, *De Boerenoorlog* (Amsterdam 2012)
- Botha, Philip R., *Die Staatkundige ontwikkeling van die Suid-Afrikaanse Republiek onder Krüger en Leyds: Transvaal 1844-1899* (Amsterdam 1925)
- Clark, Desmond J.; Fage, J.D.; Oliver, Roland Anthony; Roberts, A.D., *The Cambridge History of Africa* (Cambridge 1975)
- Cook, Edward Tyas, *Rights and Wrongs of the Transvaal War* (Londen 1902)
- Coster, Herman J., *De Locale Wetten en Volksraadbesluiten der Zuid-Afrikaansche Republiek, gedurende het jaar 1894* (Pretoria 1895)
- Coster, Herman J., *De Locale Wetten en Volksraadbesluiten der Zuid-Afrikaansche Republiek, gedurende het jaar 1895* (Pretoria 1896)
- Coster, Herman J., *De Locale Wetten der Z.A.R. 1896* (Pretoria 1897)
- Coster, Herman J., *De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1890-1893; bijeengebracht en voorzien van bladwijzer H.J. Coster* (Pretoria 1894)
- Conscience, Hendrik, *De Boerenkrijg* (Leiden 1879)
- De Gruchy, John & Prozesky, Martin, *Living Faiths in South Africa* (1995)

- Dias, Bartolomeu, *Periodiek van de Filatelistenvereniging Zuidelijk Afrika*; jaargang 20, nummer 75 (9-2007)
- Dieckmann, Ute, *Hai//om in the Etosha Region: a history of colonial settlement, ethnicity and nature conservation* (Basel 2007)
- Dominy, Graham, *The New Republicans: A Centennial Reappraisal of the 'Nieuwe Republiek' (1884-1888)* (12-1984)
- Dubow, Saul, *Afrikaner Nationalism, Apartheid and the Conceptualization of 'Race'*, uit: *The History of African History*, nummer 33, pp. 209-237 (1992)
- Dugard, John, *International law: A South African perspective* (Kenwyn 1994)
- Dunbar Moodie, T., *The Rise of Afrikanerdom; Power, Apartheid and the Afrikaner Civil Religion* (Berkeley 1975)
- Engelbrecht, C.L., *Republiek van die Klein-Vrystaat* (Orania 2000)
- Eybers, G.W., *Select Constitutional Documents Illustrating South African History 1795-1910* (Londen 1918)
- Francois, Luc, *De Boerenkrijg; Twee eeuwen feiten en fictie* (Leuven 1998)
- Frijns, Armand, *Het Hollanderkorps; Een case-study aan de hand van Herman J. Coster* (Leiden 2015)
- Giliomee, Hermann & Mbenga, Bernard, *New History of South Africa* (Cape Town 2007)
- Giliomee, Hermann, *The Afrikaners, A Biography of a People* (Londen 2011)
- Groneman, dr. J., *Boerenoorlog* (Jogjakarta 1900)
- Ittersum, W.A. van, *Een en ander over den Oranje Vrijstaat*, uit: Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift (Amsterdam 7-1899)
- Jaarsveld, Floris Albertus van, *The awakening of Afrikaner nationalism, 1868-1881* (Cape Town 1961)
- Jeppe, Fred, *De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek* (Pretoria 1887)
- Jonkers, G.H., *De Nieuwe Republiek 1884-1888* (10-1989)
- Jorissen, E.J.P., *Codex van de Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek* (Groningen 1894)
- Kotzé, J.G., *De Locale Wetten en Volksraad-Besluiten der Zuid-Afrikaansche Republiek 1886-1887* (Pretoria 1888)

- Kuit, Albert, *Transvaalse verskeidenheid* (Pretoria 1940)
- Kuit, Albert, *Transvaalse terugblikke* (Pretoria 1945)
- Lion Cachet, Frans, *De worstelstrijd der Transvalers: aan het volk van Nederland verhaald* (Amsterdam 1882)
- Majeke, Nosipho, *The Role of the Missionaries in conquest* (1952)
- Malais, Chris & Du Toit, Julienne, *A Drink of Dry Land: Journeys Through Namibia* (Cape Town 2006)
- Meredith, Martin, *The Making of South Africa; Diamonds, Gold and War; The British, the Boers, and the making of South Africa* (New York 2007)
- Merensky, Jeppelt, Mauch e.a., *De Transvaal-Republiek en de Hollandsche Boeren, voorafgegaan door eene korte beschrijving van Zuid-Oost-Afrika in 't algemeen* (Amsterdam 1876)
- Morris, Alan G., *The Griqua and the Khoikhoi: Biology, Ethnicity and the Construction of Identity*, uit: *Kronos Journal of Cape History*, nummer 24 (1997)
- Morris, Michael John Linnegar, *Every step of the way. The journey to freedom in South-Africa* (Cape Town 2004)
- Nieuwenoudt, C.F., *Die Ontstaan en Ontwikkeling van die Uitvoerende Gesag in die Zuid-Afrikaansche Republiek* (Cape Town 1964)
- Penning, L., *De Oorlog in Zuid-Afrika; de strijd tusschen Engeland en de verbonden Boeren-republieken Transvaal en Oranje-Vrijstaat in zijn verloop geschetst, 3^e deel* (Rotterdam 1899)
- Pierce, Charles D., *South African Republics; Souvenir* (New York 1900)
- Quarles van Ufford, J., *Iets over den Oranje-Vrijstaat*, uit: *De Economist*, vol. 22, pp. 961-972 (1873)
- Robinson, John, *A life time in South Africa, being the recollections of the first premier of Natal* (Londen 1900)
- Rosenthal, Eric, *Encyclopaedia of Southern Africa* (Kaapstad & Johannesburg 1978)
- Ross, Robert, *South Africa and South Africans: Nationality, Belonging, Citizenship* uit: *Cambridge; History of South Africa*, pp. 17-65 (Cambridge 2011)
- Rudler, F.W., *The British Colonies and Dependencies* (Londen 1885)
- Schagen van Leeuwen, J.A., *De Locale Wetten en Volksraadbesluiten der Zuid-Afrikaansche Republiek, gedurende het jaar 1896* (Pretoria 1897)

- Schagen van Leeuwen, J.A., *De Locale Wetten en Volksraadbesluiten der Zuid-Afrikaansche Republiek, gedurende het jaar 1897* (Pretoria 1898)
- Schreiner, Olive, *Thoughts on South Africa* (Johannesburg, 1976)
- Sillery, Anthony, *Botswana: A Short Political History* (Londen 1974)
- Stassen, Nicol, *Die Dorslandtrekke na Angola en die redes daarvoor (1874-1928)*, uit: *Historia* 5-2010, vol. 55, pp. 32-54
- Stewart, John, *African states and rules* (Jefferson 1988)
- Stockenström, A., *De Locale Wetten en Volksraadsbesluiten der Zuid-Afrikaansche Republiek, gedurende het jaar 1898* (Pretoria 1899)
- Stuart, J., *De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika* (Amsterdam 1854)
- Swart, M.J. e.a., *Afrikaanse Kultuuralmanak* (Aucklandpark 1980)
- Theal, George McCall, *History of the emigrant Boers in South Africa: or the wanderings and wars of the emigrant farmers from their leaving the Cape Colony to the acknowledgment of their independence by Great Britain* (Londen 1888)
- Webster, R., *The Illustrated at the Fireside: True Southern African Stories* (Londen 2012)
- Williams, B., *Cecil Rhodes* (New York 1920)
- Worrall, Denis, *Afrikaner nationalism: a contemporary analysis* (1972)
- Zandberg, Jeroen G., *Rehoboth Griqua Atlas* (Voorburg 2010)

- **Gebruikte sites:**

http://www.volkstaat.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1283%3Awhite-settlers-in-south-africa-to-1870-wallace-g-mills-hist&catid=123%3Aresources&Itemid=168

(geraadpleegd op 16-09-2017)

<http://www.sahistory.org.za/dated-event/swellendam-republic-accepts-british-rule> (geraadpleegd op 16-10-2017)

<http://lietraloe.com/article/oranje-rivier-soevereiniteit> (geraadpleegd 21-10-2017)

<https://dspace.nwu.ac.za/handle/10394/16761> (geraadpleegd op 21-10-2017)

<http://www.pelteret.co.za/legacy/kotze/winburg.html> (geraadpleegd op 29-10-2017)

<http://www.philippolisinfo.co.za/historical.htm> (geraadpleegd 29-10-2017)

<http://www.boerenbrit.com/archives/10965> (geraadpleegd 15-11-2017)

<http://www.sahistory.org.za/dated-event/republic-klipdrift-proclaimed> (geraadpleegd 1-12-2017)

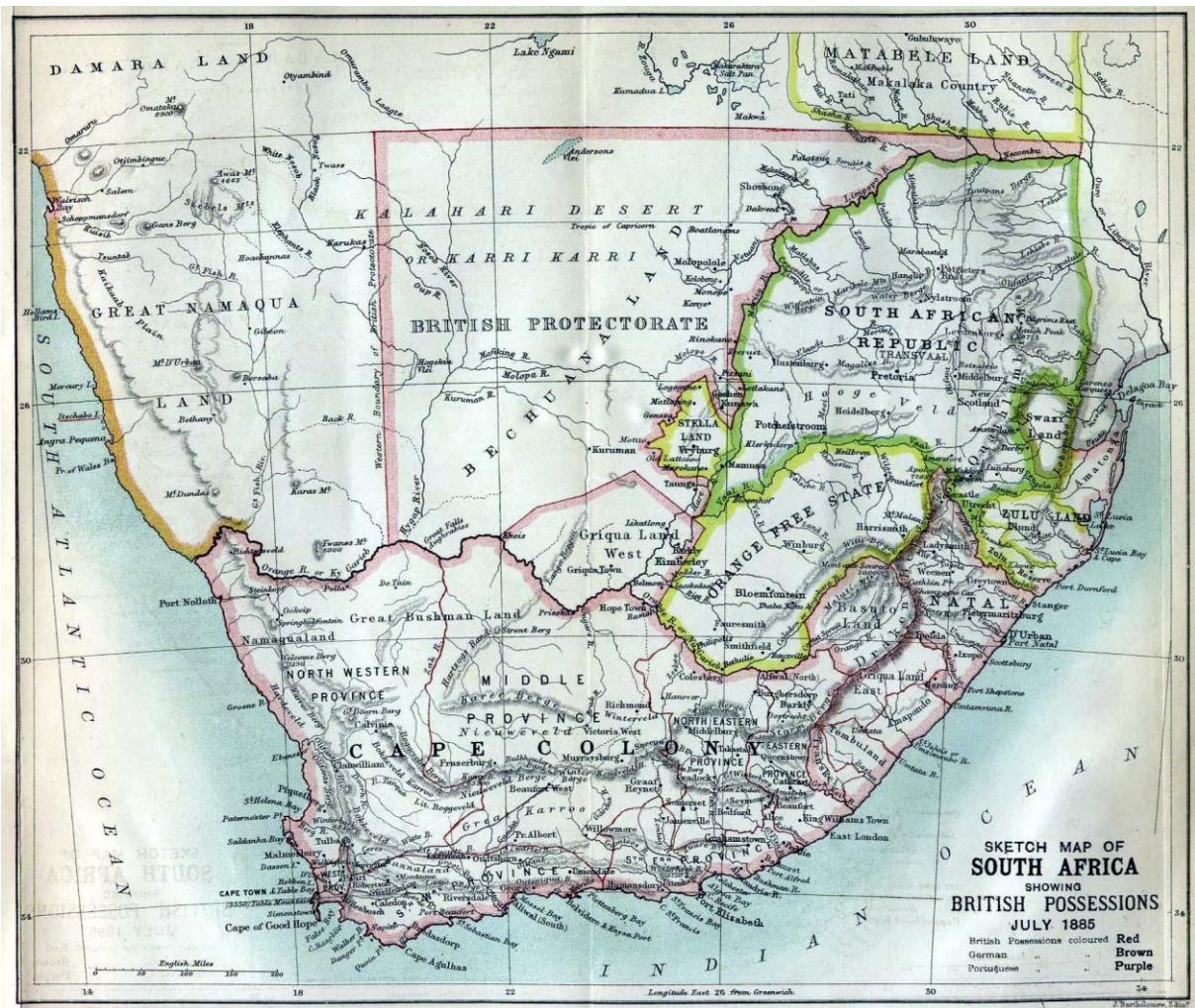
<http://www.tokencoins.com/griqua4.html#origins> (geraadpleegd 15-12-2017)

http://smu-facweb.smu.ca/~wmills/course322/11Afrikaner_natm.html (geraadpleegd op 2-12-2017)

Figur 3; Kaart van Zuid-Afrika (1885) via: <http://www.philatelidatabase.com/africa/south-africa-map-1885/>